844 (2020-2021) – Nr. 11
ingediend op 28 maart 2022 (2021-2022)

Onderzoek

naar de aanpak van de met PFOS vervuilde gronden op de Oosterweelwerf
en de gevolgen voor de volksgezondheid

Verslag van de hoorzitting

namens de Onderzoekscommissie PFAS-PFOS
uitgebracht door Tinne Rombouts, Willem-Frederik Schiltz
en Mieke Schauvliege

van 27 augustus 2021
met Isabelle Larmuseau en Geert Van Calster

Documenten in het dossier:
844 (2020-2021) – Nr. 1: Motie
– Nr. 2 en 3: Amendementen
– Nr. 4: Tekst aangenomen door de plenaire vergadering van de motie
– Nr. 5 t.e.m. 10: Verslagen van de hoorzittingen

Vlaams Parlement

verzendcode: PFS

Samenstelling van de Onderzoekscommissie PFAS-PFOS:

Voorzitter: Hannes Anaf.

Vaste leden:
Koen Daniëls, Piet De Bruyn, Andries Gryffroy, Joris Nachtergaele, Freya Perdaens;
Bart Claes, Chris Janssens, Stefaan Sintobin;
Stijn De Roo, Tinne Rombouts;
Gwenny De Vroe, Willem-Frederik Schiltz;
Imade Annouri, Mieke Schauvliege;
Hannes Anaf.

Toegevoegde leden:
Jos D'Haese.

Op 16 juni 2021 nam het Vlaams Parlement een motie aan tot uitoefening van het recht van onderzoek naar de aanpak van de met PFOS vervuilde gronden op de Oosterweelwerf en de gevolgen voor de volksgezondheid. De installatievergadering van de onderzoekscommissie vond plaats op 25 juni 2021. Haar opdracht liep tot 31 januari 2022 en werd op 26 januari 2022 verlengd tot 18 maart 2022. In deze periode werd een reeks openbare hoorzittingen gehouden met experten en getuigen.

Hoorzittingen met experten:

2 juli 2021	Jacob de Boer en Wim De Coen
2 juli 2021	Nicolas van Larebeke, Jamie C. De Witt, Greet Schoeters en Ilse Loots
9 juli 2021	Juan D. Piñeros Garcet, Jan de Vos en William Leys
9 juli 2021	Arjen Wintersen
16 juli 2021	Karl Vrancken, opdrachthouder
20 augustus 2021	Karl Vrancken, opdrachthouder
27 augustus 2021	Isabelle Larmuseau en Geert Van Calster
27 augustus 2021	essenscia, VVP en VVSG
30 augustus 2021	Lucas Bergkamp

Hoorzittingen met getuigen:

3 september 2021	3M
6 september 2021	vakbondsafvaardiging en arbeidsgeneeskundige dienst van 3M
15 september 2021	THV RoTS
24 september 2021	Lantis
1 oktober 2021	OVAM
8 oktober 2021	Departement Omgeving, afdeling GOP
15 oktober 2021	Departement Omgeving, afdeling Handhaving
22 oktober 2021	VMM
29 oktober 2021	VITO
29 oktober 2021	Jan Tytgat
8 november 2021	agentschap Zorg en Gezondheid
19 november 2021	Departement Mobiliteit en Openbare Werken
19 november 2021	Grondbank vzw
26 november 2021	THV RoTS, Lantis en Jan Tytgat
3 december 2021	3M
10 januari 2022	gemeente Zwijndrecht
14 januari 2022	provincie Antwerpen
14 januari 2022	stad Antwerpen
17 januari 2022	bevoegde ministers uit de zittingsperiode 2014-2019
21 januari 2022	André Van de Vyver en Jan Van Rensbergen
24 januari 2022	bevoegde ministers uit de zittingsperiode 2019-2024
7 februari 2022	OVAM, de voogdijminister en de ministers bevoegd voor Mobiliteit en Openbare Werken en Omgeving uit de zittingsperiode 2014-2019

Op basis van deze hoorzittingen werd door de Onderzoekscommissie PFAS-PFOS een eindverslag opgesteld.

Hierna volgt het tussentijdse verslag van de hoorzitting van de Onderzoekscommissie PFAS-PFOS van 27 augustus 2021 over het milieurecht met Isabelle Larmuseau (docent Omgevingsrecht, Faculteit Rechtsgeleerdheid, KU Leuven) en Geert Van Calster (gewoon hoogleraar, Faculteit Rechtsgeleerdheid, KU Leuven).

Het verslag van deze hoorzitting is een geredigeerd woordelijk verslag dat aan de experten ter goedkeuring werd voorgelegd.

De presentaties zijn terug te vinden op de dossierpagina van dit document op www.vlaamsparlement.be.

Verslag van de hoorzitting van 27 augustus 2021
met Isabelle Larmuseau en Geert Van Calster

De voorzitter: Collega's, welkom bij de nieuwe zitting van de PFAS-PFOS-onderzoekscommissie. We hebben vandaag een drukke agenda. We starten deze voormiddag met hoorzittingen over het milieurecht met mevrouw Isabelle Larmuseau en de heer Geert Van Calster – welkom allebei. Zij geven hun presentaties meteen na elkaar en zullen ook op elkaar inspelen, heb ik begrepen. Daarna kunnen er meteen vragen worden gesteld aan beide sprekers. Dat zal alles efficiënter laten verlopen. Deze namiddag vinden er dan hoorzittingen plaats met essenscia, de Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten (VVSG) en de Vereniging van Vlaamse Provincies (VVP).

Mevrouw Larmuseau heeft het woord.

Isabelle Larmuseau: Ter introductie, ik werk al 30 jaar als milieuadvocate, met een specialisatie in vergunningverlening, zowel op Vlaams als op Europees niveau. Ik heb ook meegeschreven aan het decreet Complexe Projecten en ik begeleid ook een aantal procedures complexe projecten. Daarnaast ben ik gastprofessor omgevingsrecht aan de KU Leuven. In dit dossier is het zo dat ik in juni door een aantal actoren ben geraadpleegd, maar na beraad hebben ik en mijn kantoor beslist om niet als advocaat op te treden in deze zaak.

Goed, ik wil jullie graag een overzicht geven van de juridische verplichtingen die spelen voorafgaandelijk aan vergunningverlening, bij vergunningverlening, en na vergunning-verlening. Ik ga meteen van start met de effectenbeoordeling. U ziet vier instrumenten, en het allereerste, het belangrijkste instrument binnen het kader van die effecten-beoordeling is de project-MER (project-milieueffectrapport). Wij kennen dat instrument al, sinds 1985 staat dat in een Europese richtlijn. Dat moet sindsdien omgezet worden in de regelgeving van de Europese lidstaten. In Vlaanderen is die richtlijn omgezet via het decreet Algemene Bepalingen Milieubeleid, dat zowat de aanzet is tot een Vlaams milieuwetboek.

Hoe werkt dat instrument concreet? Je werkt met lijsten van projecten. Je hebt bijlage I-projecten, een lijst van projecten met grote te verwachten milieueffecten. Van die projecten verwacht men dat daar een lijvig document van opgemaakt wordt, een lijvige wetenschappelijk onderbouwde studie, een project-MER. Dat wordt in Vlaanderen opgemaakt door erkende MER-deskundigen en het wordt ook goedgekeurd en beoordeeld door een bevoegde overheid in Vlaanderen, het team Milieueffectrapportage. Het besluitvormingsproces rond die MER wordt bepaald door een wetenschappelijke analyse van die effecten op verschillende MER-disciplines: effecten in de lucht en in water, effecten op klimaat en op mens en gezondheid.

Er gebeurt ook een doorgedreven kwaliteitsbeoordeling van de verzamelde milieu-informatie. Er moet ook een onderzoek gebeuren naar mogelijke alternatieven voor het project en onderdelen van het project. Men moet op zoek gaan naar maatregelen om de emissies te beperken. En als zo'n MER is goedgekeurd, is het ook heel belangrijk dat de resultaten daarvan doorwerken in de besluitvorming. Dat is het doorgedreven, zwaar instrument van die volwaardige project-MER, dat geldt voor alle projecten op de bijlage I-lijst.

Dan heb je op Europees en Vlaams niveau ook nog een bijlage II, en op Vlaams niveau nog een bijlage III. Het is wel zo dat bijlage II en bijlage III dezelfde projectcategorieën omvatten, maar bij bijlage II worden er drempelwaarden vermeld, in tegenstelling tot bijlage III. Voor de projecten van bijlage II en III geldt een zogenaamde project-MER-screeningsplicht, wat wil zeggen dat de overheid in elk individueel dossier moet nagaan of het nodig is om voor dat project die volwaardige project-MER te vragen, dus een volwaardig wetenschappelijk document. In dat besluitvormingsproces moet de overheid zich laten

leiden door Europese criteria die verder aangevuld zijn op Vlaamse niveau. Een aantal van die criteria zijn bijvoorbeeld de effecten op de menselijke gezondheid, grensoverschrijdende effecten, of het feit dat het project plaatsvindt in een gebied waar de milieukwaliteitsnormen al in het gedrang zijn. Dat zijn allemaal criteria die de overheid ertoe kunnen brengen om in dat individuele geval te zeggen dat er wel degelijk ook een volwaardige project-MER moet worden uitgevoerd.

Wat is het verschil tussen bijlage II en bijlage III? Bij bijlage II, met de drempelwaarden, is het zo dat er een MER-ontheffingsaanvraag kan worden ingediend, door erkende MER-deskundigen. Dus ook hier zijn erkende MER-deskundigen aan zet, en is ook de bevoegde overheid aan zet, het team Milieueffectrapportage. Dat team beoordeelt dan die MER-ontheffingsaanvraag en kan dan ook een MER-ontheffing verlenen.

Bijlage III heeft geen drempelwaarden en is eigenlijk de lichtste vorm van project-MER-screeningsplicht, want daar kan de vergunningaanvrager zelf alle mogelijke gegevens die te maken hebben met effecten toevoegen aan het aanvraagformulier. Daar komen dus geen erkende MER-deskundigen aan bod. Ook het team Milieueffectrapportage als bevoegde overheid komt niet aan bod. Het is de vergunningverlenende overheid die bij het onderzoek van ontvankelijkheid en volledigheid van een vergunningsaanvraag zal nagaan of er een volwaardige project-MER gevraagd wordt of niet, opnieuw op basis van diezelfde criteria die ik daarstraks genoemd heb.

Ik geef telkens het voorbeeld van een vergunningverlening die geldt voor een industriële installatie zoals 3M, en het voorbeeld van een vergunningverlening of effectenrapportage die geldt voor een infrastructuurproject zoals Oosterweel. Want tussen die twee zijn er echt wel verschillen. Het is van belang dat men voor ogen heeft dat dat traject toch een beetje anders is.

Bij het project-MER, bij de vergunningverlening voor 3M, is het zo dat de milieuvergunning voor 3M normaal gezien verstrijkt in januari van dit jaar. Om die reden moest 3M werken aan een hervergunning. Wat blijkt? Zij hebben op 17 september 2020 een hervergunning gekregen van de bevoegde overheid, dus van de deputatie van de provincie Antwerpen. Die hervergunning is voorafgegaan door de lichtste vorm van project-MER. Het is dus eigenlijk een project-MER-screeningsplicht op basis van een project-MER-screeningsnota. Ook hier was het zo dat die criteria speelden. We hebben toch een woonwijk die op anderhalve kilometer van 3M gelegen is. En we hebben ook grensoverschrijdende effecten; dat is hier ook in deze commissie al aan bod geweest. Zo heeft men in Nederland, in Dordrecht, zelfs een contour van 50 kilometer rondom Dordrecht Chemours voorzien. Je kunt daar dus spreken van grensoverschrijdende effecten.

Dat is dus wel een opmerkelijk gegeven: dat men voorafgaandelijk aan die vergunningverlening geen project-MER heeft gevraagd, en dan toch beslissingen heeft genomen in die vergunning die verregaand zijn op het vlak van effecten, zoals die lozingsnormen die opgelegd zijn voor die stoffen uit de PFAS-familie.

Wat het infrastructuurproject betreft: in de vergunningverlening voor een infrastructuurproject is het eigenlijk ingewikkelder. Voor een industriële installatie is het ook ingewikkeld omdat het daar over allerlei stoffen gaat die dan mogelijk niet goed gekend zijn, maar een industriële installatie is wel overzichtelijk. Een infrastructuurproject is een heel lijvig, omvangrijker project met heel veel bijkomstigheden. Eigenlijk wordt daar dan wel gevraagd naar wat men een integraal project-MER noemt. Dus van je infrastructuurproject breng je toch de totaliteit in kaart op het vlak van effecten.

Wat is er bij Oosterweel gebeurd? Oosterweel heeft een project-MER voor het project zelf. Maar voor de uitvoering van het project, en dan specifiek voor die zone die deze commissie aanbelangt, de verontreinigde zone, heeft men vergunningen aangevraagd die te maken hebben met de uitvoering van het project, met de uitvoering van Oosterweel. Die afzonderlijke, eigenlijk gesaucissoneerde vergunningsaanvragen zijn weer voorafgegaan

door de lichtste vorm van project-MER, zijnde een loutere project-MER-screeningsnota, die geen aanleiding gaf tot een vraag om een volwaardige project-MER op te maken. Daar mis je dan toch wel wat informatie rond die effectenbeoordeling.

Het feit is ook dat je bijvoorbeeld ook met je alternatievenonderzoek wat moeilijker zit, want bij zo'n milieueffectenrapportage is het natuurlijk wel van belang dat, als je vaststelt dat er grote effecten zijn, je op zoek kunt gaan naar alternatieven voor het volledige project of voor delen van het project. Daar komen we straks nog eens op terug. En we zitten hier toch met die Scheldetunnel die gegraven wordt in een zeer verontreinigde zone, waarvan men eigenlijk vandaag nog niet weet welke verontreiniging men daar zal terugvinden. Men weet ook niet wat men zal doen met dat verontreinigd slib, waar dat naartoe moet. Er worden wel bedragen genoemd: dat zou een meerkost van 8 miljoen euro zijn. Maar dat zijn eigenlijk allemaal zaken die aan bod moeten komen in die voorafgaande milieueffectenrapportage.

Het volgend instrument zijn de drie natuurtoetsen. De derde toets in het rijtje kent u ongetwijfeld heel goed, jammer genoeg. Dat is de habitattoets of de passende beoordelingsplicht. Dat is een toets die momenteel heel goed gekend is via het stikstofarrest van februari van dit jaar, en via het grondwaterarrest van maart dit jaar. Dat zijn twee arresten die daarop betrekking hebben. Wat zegt die habitattoets, of wat is er vereist? Bij een project moet je de effecten nagaan op de Europees beschermde natuur. Je moet dan heel specifiek nagaan of er geen betekenisvolle aantasting ontstaat van de natuurlijke kenmerken van die Europees beschermde natuur. Dat wil zeggen dat je moet nagaan of de instandhoudingsdoelstellingen (IHD's) van die natuurgebieden niet in gevaar kunnen worden gebracht. Bij stikstof weten we wat het probleem was: Vlaanderen had drempelwaarden bepaald die niet wetenschappelijk onderbouwd waren, waardoor voor een heel pak projecten bij die effectentoets meteen werd beslist dat er geen betekenisvolle aantasting is van die Europees beschermde natuur, omdat je onder die drempelwaarde zit. Maar die drempelwaarden zijn weggevallen, waardoor die effectentoets niet correct is uitgevoerd. Je hebt dus geen uitspraak over of er nu wel of niet een betekenisvolle aantasting is.

Bij het grondwaterarrest was dat een variatie op een thema. Dat betrof een grondwaterwinning die in de buurt gelegen was van Europees beschermde natuur. Die grondwaterwinning leidt tot een daling van het grondwaterpeil en tot een bedreiging van beschermde soorten. Maar in de effectentoets vond men geen uitspraak of die bedreiging van beschermde soorten dan de IHD's in gevaar brachten of niet. Dus ook daar is er een onvolkomen effectentoets en een vernietiging, in dat geval uitgesproken door de Raad van State.

De andere natuurtoets is de verscherpte natuurtoets. Dat is een toets die zich richt op effecten op Vlaamse beschermde natuur, dus het Vlaams Ecologisch Netwerk, het VEN-gebied. De gewone natuurtoets ten slotte gaat dan over de gewone natuur die niet beschermd is op Europees of op Vlaams niveau, maar die wel waardevol is. Ook daar moet alles gedaan worden zodat geen vermijdbare schade ontstaat.

Nu ga ik heel negatief nieuws brengen rond die habitattoets. Het stikstofarrest speelt natuurlijk voor toekomstige projecten, maar het was ook altijd al gezegd dat we ons ervan bewust moeten zijn dat er in het verleden ook x aantal vergunningen zijn verleend waarbij men ten onrechte naar die drempelwaarden heeft verwezen. Op zich hoeft dat geen probleem te zijn als er geen procedures lopende zijn. Vaak zijn procedures voor de Raad van State of de Raad voor Vergunningsbetwistingen (RvVb) achter de rug, dus je hebt niet onmiddellijk een rechter die zich daarover buigt. Die vergunningen kunnen in het rechtsverkeer blijven.

Maar wat is hier toch een beetje het drama van vandaag? Er is hier nu wel een gerechtelijke procedure opgestart, er is een milieustakingsvordering die hangt, waarbij er toch veel partijen mee in bad zijn getrokken. Veel partijen zitten dus in die gerechtelijke procedure.

En dan moet je je bewust zijn van het feit dat wij in onze Belgische Grondwet een artikel staan hebben dat u ongetwijfeld kent, namelijk artikel 159. Dat verplicht een rechter – het is geen mogelijkheid, het is imperatief – om een wettigheidscontrole te doen van de overheidsbesluiten die hij ter beoordeling voorgelegd krijgt. Die rechter zal bij die wettigheidsbeoordeling van zowel de vergunning van 3M als de vergunning van Oosterweel niet anders kunnen dan besluiten dat het om twee onwettige vergunningsbesluiten gaat, omdat ze allebei niet die habitattoets hebben doorlopen zoals het hoort – niet door een verwijzing naar drempelwaarden, maar een echte toepassing van een antwoord op de vraag of dat project leidt tot een betekenisvolle aantasting van die Europees beschermde natuur. Men moet zich daarvan bewust zijn; die effectenbeoordeling is heel erg belangrijk en leidt wel degelijk tot die gevolgen.

Er zijn daarnaast ook nog andere zaken op te merken die toch betreurenswaardig zijn. Ik heb mij al uitgelaten over het grondverzet en wat daar allemaal mee gebeurt, en ook de bijsturingen die nu gebeuren van de grondverzetscommissie. Het kan natuurlijk niet dat die grondverzetscommissie allerlei aanbevelingen en bijsturingen doet die op zich natuurlijk aan effectenbeoordelingen en vergunningverlening onderworpen zijn. Als je een uitgraving hebt van de Palingbeek die op een bepaalde manier aangevraagd en vergund is, dan kan er niet iemand anders buiten een effectenbeoordeling en buiten een vergunningsprocedure komen vertellen dat we dat wat minder ver gaan uitgraven, en hier wat minder onttrekken en daar wat meer. Zo werkt het natuurlijk niet. Er is wel een procedure te volgen van effectenbeoordeling en vergunningsprocedure.

Ook die veiligheidsbermen blijven toch een beetje een blaam voor de vergunningverlening, ook naar effectenbeoordeling toe. Er is het feit dat die zwaar verontreinigde grond in die veiligheidsberm komt te zitten. En je moet in dat vergunningsbesluit lezen dat er ontluchtingspijpen op komen en dat er gassen ontsnappen om de folie niet te doen scheuren. Dat zijn zaken die allemaal niet onderzocht zijn op effecten. Dat is toch zwaar problematisch.

Er zijn ook drie watertoetsen. De eerste twee zullen goed gekend zijn. Er is de Vlaamse watertoets, de gebruikelijke toets voor het vermijden van schadelijke effecten. En dan is er de verscherpte watertoets in overstromingsgebieden. Maar de derde toets is weer een extreem problematische toets die buiten beeld is gebleven. Dat is een toets die eigenlijk rechtstreeks volgt uit de kaderrichtlijn Water. We hadden al een waarschuwing met het Wezer-arrest van 1 juli 2015. Dat is ook typisch een arrest dat net als stikstof en PFAS in Nederland onmiddellijk alle hens aan dek heeft gebracht. Iedereen heeft zich georganiseerd rond de gevolgen van het Wezer-arrest. Wij hebben nu, vanaf begin dit jaar, een zogenaamde Wezer-tool. Dat is een impactanalyse van de lozing van bedrijfsafvalwater of oppervlaktewater. Dat is een tool die te laat komt, en die ook nog altijd een lichte vorm is van implementatie van dat Wezer-arrest en de kaderrichtlijn Water. Maar het feit dat ook die toets niet is toegepast, noch op de vergunning van 3M, noch op de lozing van het verontreinigde bemalingswater voor Oosterweel, is een probleem.

Dan kom ik terug bij de project-MER-screeningsnota. Ook met het grondwater moeten we ons er rekenschap van geven, zoals met Oosterweel, dat de milieukwaliteitsnorm in het grondwater 100 nanogram PFOS is per liter. In de zone waar er onttrokken wordt en waar er werken worden uitgevoerd, werd er 1.600.000 nanogram gemeten. Dat is wat ik daarstraks al zei over die Scheldetunnel die gegraven wordt en waarvan men de effecten nog niet kent. Je hebt daar het risico dat je 1.600.000 nanogram PFOS meetrekt naar de allerdiepste grondwaterlagen, van waaruit ze mogelijk nooit nog kunnen worden gesaneerd. Wie zal het zeggen? We hebben het nergens gezien in een effectenbeoordeling. Men gaat dus aan die werken beginnen en dat blijven open vragen. Ik denk dat dat zwaar problematisch is.

Dan heb je de bodemtoets. In 2008 heeft de Openbare Vlaamse Afvalstoffenmaatschappij (OVAM), afdeling Bodembeheer, een strategisch project opgestart omdat zij heel specifiek wilden nagaan hoe je op een verantwoorde en duurzame manier bodemverontreiniging

kunt beheren. Dat project was specifiek gericht op drie types van verontreiniging. Er is ten eerste de restverontreiniging, wat een probleem apart is dat we hier niet kunnen bespreken, maar dat ook veel aandacht verdient. Hier hebben we het vooral over de nog niet aangepakte bodemverontreiniging, want dat is de 3M-verontreiniging. Ten derde is er ook de nog onbekende bodemverontreiniging. Waarom wilde de OVAM daar een strategisch project aan wijden? Omdat zij ook inzagen dat er bepaalde handelingen kunnen plaatsvinden die zo'n bodemverontreiniging nadelig kunnen beïnvloeden. In allereerste orde geldt daar de grondwateronttrekking, omdat je via een grondwateronttrekking natuurlijk die bodemverontreiniging enorm gaat aantrekken, met alle nadelige gevolgen van dien.

In het kader van dat strategisch project is erover nagedacht om een bodemzorgplicht op te nemen in het Bodemdecreet. Dat is niet weerhouden, maar men heeft wel beslist tot een technische richtlijn grondwaterhandelingen, zodat men bij elke vergunningverlening moet nagaan of men de bodemverontreiniging niet aantrekt.

Dan is er recent door de RvVb in de rechtsspraak een bodemsaneringstoets ingevoerd, waarbij men bij een aan de gang zijnde bodemsanering een omgevingsvergunning voor een stedenbouwkundige constructie, voor een loods, had ingediend. Maar die bouwconstructie zou dus komen bovenop een aan de gang zijnde grondwatersanering. In die omgevingsvergunning is er dan een omgevingsvergunningsvoorwaarde opgelegd dat de bouwwerken pas kunnen starten na de uitvoering van de sanering. Die voorwaarde werd aangevochten, maar de RvVb heeft die voorwaarde gevalideerd, en gezegd dat het wel degelijk correct is dat je zo'n voorwaarde oplegt als overheid.

Dan is er nog een laatste opmerking, een belangrijke opmerking die ik ook meermaals heb gemaakt. Ik volg ook de hoorzittingen en ik stel vast dat dat in de commissie nog niet is meegenomen. Ik ga het nog eens heel duidelijk uitleggen. Jullie blijven spreken over bodemverontreiniging en over saneringsplicht, maar je zou moeten overschakelen naar een andere wetgeving en andere terminologie. Want je zit eigenlijk in de afvalstoffenregeling. Je hebt te maken met afvalverwijderingsplicht, niet met saneringsplicht. Waarom is dat zo? Omdat 3M in het merendeel van hun emissies van PFAS illegaal bezig was. Zij hebben geëmitteerd via de lucht, maar zij hadden geen vergunningen om PFAS via de lucht te emitteren. Die PFAS zijn terechtgekomen op de bodem, en die zijn daar illegaal achtergelaten. Dat zijn illegaal achtergelaten afvalstoffen in de bodem. Zij hadden wel een vergunning om te lozen op water, maar er zijn ook allerlei indiciën dat zij die lozingsnormen niet hebben gerespecteerd, en dat zij ook stoffen lozen waarvoor zij geen vergunning hebben. Dat is het achterlaten van afvalstoffen in het oppervlaktewater, in het grondwater.

Het merendeel van die verontreiniging is dus een afvalverwijdering, en daarom heb je er alle belang bij om dat zo te stellen. Afval achterlaten is een voortdurend misdrijf, dat wordt elke dag opnieuw gepleegd tot wanneer die afvalstoffen worden verwijderd. Dat betekent dat je 3M daar dus verder strafrechtelijk voor kunt aanspreken tot wanneer die afvalstoffen zijn verwijderd. En je kunt ook de algehele verwijdering vragen, ook wanneer er dus een risicobeoordeling gebeurt – het kan eigenlijk blijven zitten, of die normen zijn nog in de maak. Dat doet er allemaal niet toe. Alles wat als een afvalstof geïdentificeerd wordt, zelfs de laatste nanogram, moet verwijderd worden in het kader van een afvalverwijderingsplicht.

Ik hoorde ook op de vorige hoorzitting van de commissie dat de heer Daniëls een vraag stelde over het in kaart brengen van dat waterzuiveringsslib. Wel, ook dat is een afvalstof, dus ook dat is een gemakkelijk juridisch verhaal. Zodra je in kaart hebt gebracht waar dat waterzuiveringsslib is gedeponeerd – zelfs al werd het gedeponeerd voor 1981, voor de inwerkingtreding van het Afvalstoffendecreet – krijgt men het bericht dat die stoffen daar niet mochten zijn achtergelaten. Op dat moment ontstaat die verplichting om die achtergelaten afvalstoffen te verwijderen.

Er is daar ook sterk negatief nieuws voor Oosterweel, omdat het misdrijf enerzijds wordt gepleegd door wie afvalstoffen achterlaat, zijnde 3M of x aantal mensen die waterzuiveringsslib met PFAS-verontreiniging hebben achtergelaten. Maar anderzijds wordt het misdrijf ook gepleegd door wie verzuimt om achtergelaten afvalstoffen te verwijderen. En dan komen Lantis en de Vlaamse overheid in beeld. Waarom? Omdat zij die verontreinigde bodem uitgraven. Die uitgegraven bodem verliest pas het statuut van afvalstof wanneer je daar een wettig hergebruik aan toekent. Dat is een cruciale vraag: is het grondverzet van Lantis wettig of niet wettig? Mijn standpunt blijft dat het over de hele lijn onwettig is, dus het blijft over de hele lijn een afvalstof. Dat betekent dat Lantis zich zelf schuldig maakt aan het achterlaten van afvalstoffen, met dezelfde implicaties: het misdrijf blijft bestaan zolang die afvalstoffen niet weggeruimd worden of geen wettig hergebruik kennen. Zo wordt het strafrechtelijk verhaal van 3M toch pijnlijk vermengd met een strafrechtelijk verhaal lastens de Vlaamse overheid.

Wat die bodemtoets betreft, is het ook zo dat men in de vergunning van 3M toch ook een onwenselijke vermenging krijgt van enerzijds een bodemsanering en anderzijds de vergunningverlening. Die vergunningverlening is eigenlijk een vergunningverlening voor hun exploitatie. De logica is dat dit een exploitatie is, niets meer.

En ik moet er ook nog bijzeggen dat het een eeuwigdurende omgevingsvergunning is. Dat moeten we ook allemaal beseffen. 3M heeft zonder enig volwaardig project-MER een hervergunning gekregen. Het is een eeuwigdurende omgevingsvergunning. We zullen straks nog zien dat de vergunningsvoorwaarden wel op gezette tijden kunnen worden bijgesteld. Maar 3M is wel voor eeuwig en altijd af van een effectenbeoordeling. Bij een bijstelling van vergunningsvoorwaarden moet je dus geen effectenbeoordeling doen. Dan zit je ook weer met die habitattoets: als de rechter dat daar laat passeren, heeft 3M voor eeuwig en altijd een ticket gekregen. Daar waar andere bedrijven nu moeten vechten voor hun stikstofdeel in de milieugebruiksruimte, heeft 3M op die manier wel al zijn deel gekregen. Dat is ook het gevolg van die eeuwigdurende omgevingsvergunning. En in die eeuwigdurende omgevingsvergunning krijgt 3M ook lozingsnormen voor bodemsanering. Is die bodemsanering onderzocht in een effectenbeoordeling? Neen. Hoort dat thuis in die vergunningverlening voor exploitatie? Neen. Waarom gebeurt dat? Dat bodemsaneringsproject moet goedgekeurd worden, en dat geldt als een vergunning. Daar moeten die lozingsnormen voor bodemsanering in terechtkomen.

Wat Oosterweel betreft: wat Oosterweel doet is de verontreiniging aantrekken en het verontreinigde water zuiveren en lozen. Maar ook dat hoort natuurlijk thuis in een bodemsaneringsproject. Ook dat is allemaal onderzocht in een project-MER-screeningsnota, en dat is toch niet helemaal oké. Op het punt dat er dan een monitoring zou kunnen gebeuren – zoals bijvoorbeeld bij de uitgraving van de Palingbeek, die zeker zeer sterk verontreinigd zal zijn – heeft de grondverzetscommissie met één pennentrek beslist dat dat zeer zwaar verontreinigd slib plots ook nog in de veiligheidsberm komt, opnieuw nadat die vergunning is verleend voor die veiligheidsberm. Op dat punt verwacht je dat er wat randvoorwaarden zullen zijn die geruststellend zijn, maar neen, Lantis krijgt daar zelfs een vrijstelling en moet geen afvalstoffenregister bijhouden. Daar waar elke stortplaats een ingangscontrole moet doen van de stoffen die naar die stortplaats komen, is die veiligheidsberm een soort niemandsland waar geen enkele verplichting geldt. Daar moet dan geen afvalstoffenregister worden bijgehouden.

Ik hoorde Karl Vrancken vorige week in de commissie ook vertellen dat men nu een advies heeft gevraagd over naar de stabiliteit van die veiligheidsberm. Goed, u zult het met mij eens zijn dat het onderzoek van stabiliteit iets is wat ook in een effectenbeoordeling moet gebeuren en bij de vergunningverlening moet worden meegenomen. Het is niet zo dat, wanneer je een vergunning hebt voor een veiligheidsberm, je nadien dan even kunt zeggen dat we nu de stabiliteit eens gaan onderzoeken, van een berm die 1,3 kilometer lang, meer dan 6 meter hoog en meer dan 25 meter breed is. Dat zijn toch moeilijke zaken, zeker als die hier verkondigd worden in/tijdens een parlementaire onderzoekscommissie.

Bij de vergunningverlening zelf is het zo dat je een verschillend vergunningsproject moet doorlopen als het gaat over een industriële installatie of een infrastructuurproject, een complex project. Er is een verschil in de regelgeving. Het decreet Omgevingsvergunning integreert vergunningsstelsels. Het decreet Complexe Projecten gaat nog een stapje verder en integreert de vergunningsstelsels en het ruimtelijk planproces. De grote ironie is wel dat Oosterweel eigenlijk de aanleiding is geweest tot die regelgeving complexe projecten. Het lag dan toch in de lijn der verwachtingen dat Oosterweel een complexeprojectenprocedure zou volgen. Maar men had koudwatervrees; men dacht dat de juridische risico's van een complexeprojectenprocedure te groot waren en men wilde kiezen voor het veilige Omgevingsvergunningsdecreet. Er is ook een verschillende bevoegde overheid. De deputatie is bevoegde overheid voor die omgevingsvergunning van 3M, terwijl de Vlaamse minister bevoegd is voor de omgevingsvergunning voor het infrastructuurproject, in dit geval Oosterweel.

Dan hebben we een heel belangrijke boodschap, eigenlijk het allerbelangrijkste van deze uiteenzetting, wat mij betreft. Dat is hoe dat nu precies werkt met die normen in die vergunningverlening. Ik wil eerst een compliment aan onszelf geven: Vlaanderen was absoluut voor op Europa in 1985, omdat wij toen de beslissing hebben genomen om een Milieuvergunningsdecreet te introduceren. Dat was dus eigenlijk de beslissing om milieugerelateerde vergunningsstelsels te gaan integreren. Het ging niet zover dat de bouwvergunning erbij genomen werd, al is dat inmiddels ook gerealiseerd. Maar niettemin was en is die milieuvergunning iets om trots op te zijn. Europa is daar maar x aantal jaren later mee gekomen, in 1996. Dat is dus de Europese Milieuvergunningenrichtlijn. IPPC staat overigens voor Integrated Pollution Prevention and Control; in het Nederlands is dat het GPBV of Geïntegreerde Preventie en Bestrijding van Verontreiniging. Dat laatste hebt u wellicht al gehoord in relatie tot 3M, want 3M is een GPBV-installatie. Dat zijn grote installaties met groot verontreinigingspotentieel.

Bij alles wat voorafging aan de redactie van die IPPC-richtlijn heeft men onder de lidstaten gedebatteerd of het niet goed zou zijn te werken met uniforme emissienormen over heel Europa, dus bij alle Europese lidstaten. Dan is er zeker een gelijk speelveld voor alle bedrijven, met natuurlijk verschillende normen afhankelijk van de bedrijfscategorie. Maar in elk geval wordt iedereen binnen dezelfde categorie aan dezelfde emissienorm onderworpen.

Dat was een onhaalbare kaart. De lidstaten konden het daar niet eens over geraken, en dus is men teruggevallen, want het is een terugvaloptie, op de BBT: de beste beschikbare technieken. Wij hebben in Vlaanderen de gewoonte om die BBT op een enorm voetstuk te plaatsen. Ook bij de grondverzetscommissie is er die verwijzing naar de BBT. Wij denken dat alles begint en eindigt met de BBT. Maar in een gewest als Vlaanderen ben je eigenlijk niets met een BBT. Je hoeft daar eigenlijk zelfs niet meer mee bezig te zijn, met die BBT. Wij moeten al veel verder staan dan de BBT door de toestand van ons leefmilieu in Vlaanderen. Ik kom nog terug op wat ik daarmee wil zeggen.

Nadat die richtlijn GPBV een tijdje heeft proefgedraaid, heeft men een evaluatie gedaan, en dan is men in 2010 gekomen met de Richtlijn Industriële Emissies. Die wordt trouwens op dit moment opnieuw herwerkt. Daar werkt men volop aan op Europees niveau. Een van de belangrijke zaken uit 2010 was dat men wel nog verder wilde gaan. De BBT is geëvolueerd naar de BBT-conclusies, die echt een bindend referentiekader zijn voor de emissienormen op het niveau van de lidstaten.

Dan is er nog één kwestie voor ik terugkeer naar de BBT. Waar we ook trots op kunnen zijn binnen Vlaanderen, en daarin geven wij Nederland wel het nakijken, is dat wij echt een zorgplichtbepaling hebben die in onze vergunningenregelgeving staat, en die strafrechtelijk gesanctioneerd is. Die zorgplichtbepaling zegt heel wat. Die zegt dat je, ongeacht wat er in je vergunning staat, ongeacht de normen die er opgelegd zijn en ongeacht het feit of je binnen de grenzen van je vergunning en je normen blijft, als exploitant daarbovenop alle nodige maatregelen neemt om schade en hinder te

voorkomen. Zodra men eigenlijk schade en hinder gaat vaststellen, kun je daaruit afleiden dat die exploitant niet de nodige maatregelen heeft genomen. Dus ik zei daarnet al over 3M dat de afvalverwijderingsplicht al een heel krachtig juridisch wapen is om 3M volledig ter verantwoording te roepen. En dit is het tweede krachtige juridische wapen: het feit dat je aan 3M kunt zeggen dat een belangrijk deel van Vlaanderen onder de PFAS zit, en dat is de fout van 3M. Zij hebben niet de nodige maatregelen genomen om die schade en die hinder te voorkomen. Als men dan nog een hele discussie met causaal verband en gezondheid wil voeren, dan doet dat er niet toe. Je kunt dat kwalificeren als schade, en zij hebben niet de nodige maatregelen genomen.

Ik keer terug naar de BBT. Het feit is dat je in een vergunning in eerste instantie moet kijken naar de uitstoot van dat bedrijf, naar de emissies. En voor het bepalen van emissienormen kunnen we niet terugvallen op uniforme normen in heel Europa, we moeten werken met de BBT. De redenering op Europees niveau was trouwens dat, als alle ingenieurs van de Europese lidstaten het erover eens raakten wat die BBT is, dan zou je onrechtstreeks toch uniforme emissienormen krijgen. Want de basis is die BBT. Dat is de redenering die daarachter schuilt. Karl Vrancken was trouwens een van die ingenieurs; binnen het Sevilla-proces maakte hij vanuit Vlaanderen of België afspraken rond de inhoud van die BBT-studies.

Maar wat zegt de Richtlijn Industriële Emissies? Je moet je emissienorm dan natuurlijk wel aftoetsen aan je milieukwaliteitsnorm. En wat is je milieukwaliteitsnorm? Dat is de norm die geldt voor de milieukwaliteit van het ontvangende milieu, dus de norm voor goede luchtkwaliteit, goede bodemkwaliteit, goede waterkwaliteit. Die bepaalt eigenlijk de ecologische draagkracht van je ontvangend milieu.

Dus wanneer je in een gebied zit waar de milieugebruiksruimte al ruim is opgebruikt, dan is je milieukwaliteitsnorm daar eigenlijk al in het gedrang. En dan zegt de Richtlijn Industriële Emissies heel erg duidelijk: dan moet je meer doen dan de BBT. Dan moet de overheid meer opleggen dan de BBT. In de 30 jaar dat ik werk als advocaat in die materie, is dat de boodschap die ik al 30 jaar geef, namelijk dat dat extreem problematisch is. Je hebt daar al die ingenieurs die samenzitten in Sevilla om te discussiëren over wat de BBT is. Je hebt die BBT-conclusies en je hebt al het werk dat daarrond gebeurt. Maar we zijn daar niets mee, want we zitten in Vlaanderen, een gebied waar bijna overal de milieukwaliteitsnormen in gedrang zijn, en onze bedrijven eigenlijk overal meer moeten doen dan de BBT.

Wie gaat het antwoord geven op de vraag 'Wat is dat nu, meer dan de BBT'? Bij de herziening van de Richtlijn Industriële Emissies gaan die stemmen gelukkig ook op, en zegt men dat we fout bezig zijn met de BBT. Men kijkt daar bij wijze van spreken vooral naar het verleden om op te lijsten wat economisch en technisch haalbaar is. Maar daar missen we de boot; we moeten eigenlijk al bezig zijn met die 'emerging techniques', met die geavanceerde technieken die verdergaan. Die technieken geven de mogelijkheid om, als bedrijven hier verder willen blijven bestaan en exploiteren, meer te doen dan de BBT om die milieukwaliteitsnorm niet in het gedrang te brengen.

Vanuit die Richtlijn Industriële Emissies heb je ook een verplichting tot regelmatige bijstelling van de milieuvoorwaarden. Dat is die nuancering op een eeuwigdurende omgevingsvergunning. Ze is wel eeuwigdurend, maar als je een GPBV-installatie bent, dan zullen de vergunningsvoorwaarden verstrengd moeten worden, telkens als er op Europees niveau nieuwe BBT-conclusies zijn, op basis van die nieuwe conclusies.

Dan komen we bij de situatie na de vergunningverlening, de handhaving dus. Daar is het zo dat er geen Europese richtlijn is voor de bodem. Er was op een bepaald moment wel een voorstel van de Europese Commissie. Ook daar mogen we als Vlaanderen wel trots op zijn, want wij hebben van bij het begin een performante bodemregelgeving gehad, van midden de jaren 90. We waren daar een voorloper op Europees niveau. Dat voorstel van die Europese kaderrichtlijn Bodembescherming was in ruime mate ook geïnspireerd op

onze Vlaamse bodemregelgeving. Maar er waren verschillende lidstaten die het er niet mee eens waren dat Europa zich zou gaan moeien met de bodem. Want als er nu iets is wat echt lokaal is en dus in strijd is met het subsidiariteitsbeginsel als Europa zich daarmee bezighoudt, dan is het wel de bodem. Dat heeft er in 2014 toe geleid dat men dat voorstel heeft ingetrokken.

Maar men heeft wel een deel van dat denkwerk gerecupereerd, en dat vind je in de bepalingen in de Europese richtlijn die bodem- en grondwatergerelateerd zijn. Wat zeggen die bepalingen? Dat er een verplichting is om om de 5 jaar het grondwater te monitoren, en om de 10 jaar de bodem te monitoren. Dat brengt mij bij de vraag die op vandaag nog niet beantwoord wordt: wat is de contour van de grondwaterverontreiniging van 3M? Die is niet gekend. Hoe kan dat, als je die verplichting hebt, op basis van de Europese Richtlijn Industriële Emissies, om van die exploitant, van 3M, om de 5 jaar de monitoring te vragen van het grondwater? Dat staat buiten de bodemregelgeving, buiten het Bodemsaneringsdecreet. Die resultaten moeten er zijn voor grondwater, en die zijn er.

Oosterweel valt niet onder de Richtlijn Industriële Emissies, maar het moet toch ook iets kunnen vertellen over grondwater en bodem. Ik heb daar al meermaals gezegd dat die effectenbeoordeling ontoereikend gebeurd is. Hoe zit het met die periodieke monitoring?

Dan zitten we bij de handhaving via de milieu-inspectie. Op Europees niveau heb je sinds 2001 een aanbeveling met minimumcriteria voor milieu-inspecties. Je hebt ook een Milieustrafrechtrichtlijn, die wordt momenteel herzien. Maar de belangrijkste wetgevingshandeling is hier opnieuw de Richtlijn Industriële Emissies, want er zijn ook milieu-inspectiebepalingen. En wat zeggen die bepalingen? Dat voor de grootste installaties, waar ook 3M toe behoort, je ten hoogste een jaar mag laten tussen de milieu-inspectiebezoeken ter plaatse. En als men een ernstige inbreuk vaststelt op vergunningsvoorwaarden, wat nog wel eens voorgevallen is bij 3M, dacht ik, moet je binnen de zes maanden een nieuw milieu-inspectiebezoek ter plaatse laten plaatsvinden. En er moet ook altijd een verslag opgemaakt worden van dat milieu-inspectiebezoek ter plaatse.

Dan komen we tot het allerlaatste, de actieve verspreiding van milieu-informatie. Je hebt internationale en Europese verplichtingen. Je hebt een heel belangrijke richtlijn van 2003 inzake de publieke toegang tot milieu-informatie. Artikel 7 gaat over actieve verspreiding van milieu-informatie. We hebben het dus niet over passieve openbaarheid, waarbij de overheid iets meedeelt als een burger ernaar vraagt. Het gaat hier om een actieve verspreiding van milieu-informatie. Die richtlijn is trouwens de meest uitgebreide wetgevingshandeling van de EU op het vlak van actieve verspreiding.

Je moet die richtlijn gecombineerd lezen met de Richtlijn Industriële Emissies, en daar zie je een bepaling, artikel 23, lid 6, ten tweede. Die zegt bijvoorbeeld dat als er een milieu-inspectiebezoek ter plaatse is, zoals bij 3M, het verslag van dat milieu-inspectiebezoek binnen de vier maanden actief openbaar moet worden gemaakt. We hebben daar geen implementatie aan gegeven en ook geen uitleg aan gegeven waarom we daar geen implementatie aan geven.

Hetzelfde geldt voor de laatste slide, waarop je een hele lijst van documenten ziet die wij vanuit de Vlaamse overheid openbaar moeten maken. Dat is niet het geval. De vergunningen moeten openbaar gemaakt worden, net als de effecten- en risicobeoordelingen. We hebben wel een MER-databank, maar die lichte vormen, die MER-screeningsnota’s kun je nergens terugvinden. En dat is ook een vorm van effectenbeoordeling. Die zijn er niet. Als er emissieresultaten zijn, dus de resultaten van de emissiemonitoring, die in het bezit zijn van de overheid, moeten die op basis van de Richtlijn Industriële Emissies ook openbaar worden gemaakt. En dat verslag moet binnen de vier maanden openbaar gemaakt worden.

Globaal denk ik dat er veel werk aan de winkel is. Ik moet erbij zeggen dat in de 30 jaar dat ik milieuadvocaat ben, ik alleen maar enthousiaste, competente ambtenaren heb ontmoet. Aan hen is het absoluut niet gelegen. Elke ambtenaar die in de materie van milieu werkt is een heel gedreven ambtenaar. Zij worden nu toch geconfronteerd met een enorme kaalslag, een enorme onderbemanning. Het is niet gemakkelijk werken voor hen. De regelgeving is ook voorhanden, dus ik denk dat er een aantal bijsturingen moeten gebeuren, zodat Vlaanderen zijn milieubeleid terug op de rails krijgt. Dan verwijs ik naar het rapport dat eind vorig jaar is opgemaakt door het Europees Milieuagentschap, 'Healthy environment, healthy lives', waarin er gewezen wordt op het feit dat een op de acht overlijdens een gevolg is van milieuverontreiniging. Tot daar mijn uiteenzetting.

De voorzitter: Ik geef het woord aan professor Van Calster die meer zal focussen op de relevante Europese en internationale aspecten van het milieurecht.

Geert Van Calster: Goedemorgen. Ik heb negen inhoudelijke slides. De Vlaamse wetgeving is in heel belangrijke mate een, al dan niet correcte, implementatie van de Europese regelgeving. Uiteraard is daardoor heel veel van het Europese aspect al behandeld door collega Larmuseau, zoals was afgetoetst. Ik zal in mijn uiteenzetting een overzicht geven van hoe PFAS in het algemeen of met specifieke bepalingen in het Europese recht is geregeld, al of niet recent. Ik bekijk dan in welke mate er een aantal generische bepalingen uit het Europese milieurecht of anderszins van toepassing zijn op de PFAS-problematiek. Ik sluit af met een aantal recente ontwikkelingen en wat meer algemene beschouwingen over wat de PFAS-problematiek ons vertelt over de marsrichting van het Europese milieu- en gezondheidsrecht.

U ziet op de eerste slide dat ik verbonden ben aan een aantal universiteiten, maar voornamelijk aan de KU Leuven. Ik heb drie expertises: internationaal en Europees milieurecht, internationaal privaatrecht en procesvoering en ten slotte internationaal en Europees handelsrecht. Het is duidelijk dat ik hier zit voor mijn eerste expertise en niet voor de twee andere, hoewel ik er toch in geslaagd ben om de tweede in de problematiek binnen te smokkelen op een slide.

Wanneer men kijkt naar specifieke PFAS-reglementering, dan denk ik dat Europa daar grotendeels een inhaalbeweging aan het doen is. Met specifiek bedoel ik dat het gaat om het heel duidelijk gericht reglementeren van PFAS of een PFAS. U weet dat er heel veel soorten PFAS zijn. De inhaalbeweging is duidelijk het gevolg van de procesvoering in de Verenigde Staten en de stroom aan documentatie die daarmee op gang is gekomen.

U ziet heel duidelijk dat de eerste stap in de beweging een pure aansprakelijkheidsprocedure in de Verenigde Staten was, die trouwens nog altijd doorloopt, waarbij 3M en DuPont de Nemours betrokken waren. Daardoor is een hele hoop informatie in het openbaar domein terechtgekomen. Er is ook een groot deel informatie die nog niet in het openbaar domein zit.

Vervolgens is de wetenschappelijke wereld in bredere zin zich van de problematiek bewust geworden. Er waren al wetenschappers op de hoogte, voornamelijk interne wetenschappers bij bijvoorbeeld 3M en DuPont. De bredere wetenschappelijke wereld was dat minder. Sinds de openbaarmaking ziet men duidelijk een heel grote stroom aan wetenschappelijke publicaties.

In het kielzog daarvan zijn er ook in de Europese wetgeving wat meer specifieke PFAS-ankers opgenomen. Het belangrijkste is wellicht dat in het kader van het Verdrag van Stockholm dat persistente organische verontreinigende stoffen of Persistant Organic Pollutants (POP's) reglementeert en waar de Europese Unie in haar POP-verordening, met een aantal versies, uiteraard ook de implementatie van die Stockholmakkoorden bekijkt.

U ziet dat er slechts een beperkt aantal van de PFAS specifiek zijn bekeken. PFOS is met name al opgenomen in de lijst van substanties die zouden moeten worden uitgefaseerd, zij het dat er vooralsnog een aantal beperkingen bestaan. Men noemt het dan vaak

beperkingen op basis van 'acceptable use'. Dat is een uitzondering die voornamelijk gericht is op de afwezigheid van alternatieven. Wat men in de POP-conventie en dus ook in de POP-verordening vaak doet, is dat men zegt dat er een groot aantal kankerverwekkende en andere stoffen zijn die men het liefst onmiddellijk zou uitfaseren. Men zal dat ook doen, maar er zijn een aantal uitzonderingen voor heel belangrijke toepassingen. Dat noemt men dan 'acceptable use', waarbij men ook de sociaal-economische context bekijkt en waar men nog gedurende een zekere tijd een verder gebruik van die stoffen kan aanvaarden. Het is wel de bedoeling dat men ze uitfaseert zodra een alternatief aanwezig is. Het is ook duidelijk de verplichting van de industrie om die alternatieven actief op te zoeken. De klassieke uitzonderingen hebt u wellicht al gehoord, namelijk medische apparatuur, bepaalde vormen van fotoapparatuur of bepaalde toepassingen in de luchtvaart.

Sinds de stroom van berichtgeving over PFAS is er een grotere groep van PFAS die ook in Stockholm op de radar zijn gekomen. Er zijn nu een aantal specifieke werkgroepen binnen het Stockholmproces die kijken naar bijvoorbeeld PFOA, en of daar eventueel ook een echt uitfaseringsverbod voor zou moeten komen. Maar er is ook een veel ruimere oproep van wat men de groep van vier of soms de groep van vijf noemt. Dat zijn vier Europese landen die ijveren voor een veel snellere aanpak van de PFAS-problematiek, ook in industriële toepassingen: Nederland, Duitsland Zweden en Denemarken, en soms ook Noorwegen. Dat is het vijfde lid, uiteraard geen EU-lidstaat. Daarom spreekt men over de groep van vier dan wel de groep van vijf. Zij willen dus dat Stockholm veel sneller PFAS in het algemeen uitfaseert.

De REACH-verordening is de verordening in het Europese milieu- of gezondheidsrecht (REACH: Registration, Evaluation, Authorisation and Restriction of Chemicals). Men kan het ook gewoon productrecht of productnormen noemen. De verordening slaat op de aanmelding en de eventuele reglementering en autorisatie van chemische stoffen. REACH is een heel belangrijke verordening in de chemische sector, natuurlijk ook voor de haven van Antwerpen, en is een verordening die intussen al bijna 20 jaar in werking is. De bedoeling daarvan is dat in plaats van dat de gemeenschap moet wachten op een actieve risicoanalyse van de honderdduizenden chemische stoffen door de autoriteiten zelf, de industrie proactief allerlei risicoanalyses doet, die ook meedeelt aan de relevante autoriteiten, waaronder het Chemieagentschap (ECHA) in Helsinki, en die vervolgens al of niet een toestemming krijgt, al of niet met beperkingen, om die stof op de markt te brengen.

Lastig genoeg krijgt REACH niet gemakkelijk grip op PFAS. De grootste groep van PFAS zijn polymeren. Polymeren zijn uitgezonderd van REACH. De ontwikkeling van REACH dateert van eind jaren 90 begin jaren 2000, toen PFAS niet echt op de radar van veel beleidsmakers stonden, omdat men ervan uitging dat de grote moleculaire structuur van polymere verbindingen eigenlijk weinig gezondheidsrisico's meebrengt in de zin waarop men ze in het oog had voor de REACH-verordening. Men heeft die zonder meer uitgezonderd als polymeren, en enkel in de zin van de aanmelding van die stoffen. Men is als fabrikant dus niet verplicht om polymeren aan te melden. Wat wel het geval kan zijn, is dat een groot aantal van de monomeren die gebruikt worden in de polymere structuur, wel zijn aangemeld bij REACH. Wat ook kan, is dat een polymere structuur alsnog door het Europese Chemieagentschap wordt gereglementeerd, ook zonder aanmeldingsplicht.

Een belangrijke opmerking daarbij is dat het niet alleen de chemische en biochemische verantwoording is waardoor de uitzondering van polymeren in REACH is gekomen, maar ook een puur economische afweging. Men ging ervan uit dat de chemische industrie sowieso een enorme aanmeldingsplicht en dus ook enorme aanmeldingskosten zou hebben en men wilde niet onmiddellijk ook nog eens alle polymere verbindingen onder die aanmeldingsplicht brengen. Daar zit dus een pure economische overweging in, die op zich wellicht niet moet verbazen. Zoals ik al zei is REACH immers meer dan alleen maar een milieu- en gezondheidsinstrument. Het is duidelijk dat er ondertussen voortschrijdend inzicht is bij de Europese instellingen.

U ziet dat men intussen ook de mogelijkheid van het alsnog reglementeren van PFAS in REACH recent heeft aangegrepen. Als je kijkt naar de slides in hun oorspronkelijke vorm, kunt u klikken op de blauwe links. Dan komt u onmiddellijk in de recente commissieverordening terecht. Dat geldt ook voor de andere blauwe links in de PowerPoint. U ziet dat men bepaalde PFAS effectief reglementeert en uitfaseert, maar opnieuw met uitzonderingen. De uitzondering is dan meestal dezelfde, bijvoorbeeld medische apparatuur. Daaronder vallen steeds minder inhalatoren nota bene. In de oorspronkelijke internationale reglementeringen van chemische stoffen waren inhalatoren voor astmabehandeling uitgezonderd. Daarvoor heeft men ondertussen alternatieven, en dus vallen ze niet meer onder de uitzonderingen. Uitzonderingen zijn wel grote medische apparatuur, beeldvorming en luchtvaarttoepassingen.

In de waterwetgeving kreeg u al een excellent overzicht van collega Larmuseau. U ziet dat een groot aantal Europese wetgevingen mogelijk van toepassing is. Het is niet zo dat er in de huidige Europese waterwetgeving voor PFAS specifiek normen zijn opgenomen die nu al gelden, maar zoals u ook ziet in de Drinkwaterrichtlijn is er wel een belangrijke totale PFAS-beperking en een belangrijke beperking van een bijzondere groep van PFAS die vanaf 2030 zal moeten worden nagestreefd. Daarbij merken de Europese instellingen nu echter al op dat men daar nog niet de juiste diagnostische methodes voor heeft en dat men die diagnose-instrumenten nog zou moeten ontwikkelen om die richtlijn minstens geharmoniseerd te kunnen toepassen. Daarvoor wordt ook naar de industrie gekeken als hulpmiddel. Ik kom straks terug op een aantal meer generische bepalingen van de Europese waterwetgeving.

Hetzelfde geldt eigenlijk voor de Grondwaterrichtlijn en de kaderrichtlijn Water, waarbij men wel al PFOS als prioritaire stof heeft gerangschikt, maar waarbij men op Europees niveau vooralsnog niet de normen heeft opgelegd die daarvoor zouden moeten gelden. Zoals u ongetwijfeld al wel weet, leidt dat er uiteraard toe dat een aantal lidstaten niet heeft gewacht op de Europese instanties om zelf normen op te leggen. Met name Nederland en Denemarken zijn in dat geval. Uiteraard betekent dat niet dat er geen generische bepalingen zijn in de kaderrichtlijn bijvoorbeeld die maakt dat er sowieso al een reglementering voor PFAS geldt.

In voedselwetgeving zijn er een aantal heel specifieke bepalingen, bijvoorbeeld in wat men noemt Food Contact Materials (FCM), in het Nederlands noemt men dit 'materialen en voorwerpen bestemd om met levensmiddelen in contact te komen'. Hierbij heeft men echt een norm voor de doorstroming van PFAS in levensmiddelen. Dat is op dit moment een heel heikel punt gezien de covidepidemie en de enorme explosie aan takeaway enzovoort. Men ziet dat Nederland in weerwil van de FCM-verordening alsnog een verbod heeft ingevoerd op bepaalde PFAS bij het gebruik van FCM. Ook daar ziet men een aantal bepalingen in de Europese wetgeving, ook in de algemene Europese voedselveiligheids-wetgeving. Daarbij heeft het Europees Voedselagentschap (EFSA) een aantal studies uitgebracht die leiden tot de bepaling van maximum dagelijkse dosissen die in die rapporten worden voorgesteld. Die zijn voor de concrete aanleiding van deze commissie waarschijnlijk minder onmiddellijk relevant, maar hebben wel een onmiddellijke impact omdat de voedselindustrie uiteraard gebruikmaakt van hetzelfde water dat verontreinigd is met PFAS en andere stoffen en uiteraard ook van de opbrengsten uit de landbouw die op een gelijkaardige manier mogelijk besmet zijn. Uiteraard is er dus een onmiddellijke link tussen de voedselindustrie en de emissies van de meer stroomopwaartse industrie.

Ook in de Richtlijn Industriële Emissies die u daarnet in detail hebt gehoord, zijn er PFAS-ankers. Opnieuw is daar een kruisverwijzing naar de kaderrichtlijn Water. Maar zoals u net hoorde, moet de prioriteit van PFAS binnen de kaderrichtlijn Water op termijn leiden tot specifieke algemene Europese maximumnormen, wat vooralsnog niet het geval is. Maar de ankers zitten in die wetgeving.

Eigenlijk belangrijker is volgens mij dat dit niet wegneemt dat er in het Europese recht in het algemeen reeds een enorm gamma aan verplichtingen bestaat inzake PFAS, die

uiteraard van belang zijn en die door de industrie en vergunningverlenende instanties uiteraard moeten worden nageleefd. U hebt gehoord over de MER-richtlijn en over de problematiek daarmee in deze concrete feiten. De afwezigheid van een project-MER, de afwezigheid van monitoring bij water, de afwezigheid van bepaalde parameters in de industriële emissies, vergunningen enzovoort, zijn duidelijk enorm grote problemen waar men eigenlijk bijna prima facie een voor de hand liggende schending van het Europese milieurecht kan vaststellen. Er zijn natuurlijk ook een aantal generische plichten, zoals de zorgplicht in Vlaanderen of andere plichten in andere lidstaten, die bij afwezigheid van Europese harmonisatie in een deel van het Europese milieu- en productrecht alsnog binnen die domeinen gelden.

Wat ik wil zeggen is dat men in de inhaalbeweging van het Europese recht, waarbij men enkel zou kijken naar wat de echt specifieke PFAS-norm is die geldt voor een bepaalde polymere verbinding, men geen enorme hoeveelheid van mooi passende wetgeving zal vinden. Dat geldt natuurlijk voor elke technologie en voor heel veel juridische bepalingen. Het is duidelijk dat het niet is omdat de wetgever om allerlei redenen, al is het maar omdat er geen informatie werd doorgegeven, zich niet bewust is van bepaalde gezondheids- en milieurisico's, dat de industrie vrij spel heeft. Dat zou een wel zeer zwak Europees milieurecht zijn en dat is het uiteraard niet. Dat is ook een klassieke manier waarop men bij nieuwe technologieën – ik kom straks nog even terug op het begrip nieuwe technologie – reglementeert, of dat nu nanotechnologie, synthetische biologie, xenotransplantatie of welke nieuwe technologie van morgen ook, is. Denk maar aan de digitalisering in de gewone toepassing van algemene wetgeving op privacy enzovoort. Het is niet omdat er geen specifieke op maat gemaakte wetgeving is voor een bepaalde zogenaamd nieuwe technologie, dat de bestaande wetgeving niet van toepassing zou kunnen zijn.

Wat men dan op Europees niveau traditioneel doet, is een fitheidstest uitvoeren waarbij men bij een nieuwe technologie of nieuw ontdekte problemen bij oude technologie, vooraleer zich aan het werk te zetten voor een op maat gemaakte nieuwe wetgeving die tot een wetgevingsdiarree kan leiden, waarop men dan weer kritiek kan krijgen, gewoon eens gaat kijken of er niet al bepaalde wetgeving is die men zonder meer kan toepassen op de oude problematiek. Dat is duidelijk het geval voor minstens een deel van de PFAS-problematiek.

Ik merk hier op dat de richtlijn Productaansprakelijkheid ook onder die algemene generische verplichtingen valt. Maar opnieuw, de aanleiding voor deze commissie is daar wellicht minder relevant voor. Er zijn andere spelers binnen de PFAS-problematiek die producten produceren, waaronder natuurlijk ook de teflonproblematiek enzovoort, die hier uiteraard wel onder vallen. Dat is een oude richtlijn, die een aantal algemene aansprakelijkheidsbeginselen vastlegt, maar ook in belangrijke mate kijkt naar het nationaal recht voor de detaillering van die aansprakelijkheid.

Dan zijn er een aantal heel interessante en heel relevante recente ontwikkelingen. Ik hoop dat de leden van de commissie en van het Vlaams Parlement in het algemeen deze problematiek verder zullen opvolgen, ook nadat zij deze knopen in dit concrete dossier hebben uitgeklaard. Ik zei daarstraks al dat de groep van vier of van vijf de PFAS-problematiek heeft aangegrepen om te zeggen dat men verkeerd bezig is met een aantal dingen: met de te grote kijk op emissie en te weinig aandacht voor de immissies en het ontvangende milieu. We moeten dat dringend omkeren. Die landen zeggen dat men bovendien verkeerd bezig is met het heilige geloof in de heilige graal van de risicoanalyse en met het opmaken van dossiers per stof. U weet dat er minstens een aantal duizenden PFAS zijn. Er zijn honderdduizenden chemische stoffen. Er zijn nog veel meer industriële processen die allerlei gezondheids- en industriële problemen opleveren. De idee is dat men niet langer voor elk van die stoffen en processen gaat bekijken wat de impact is en dan zien hoe men dat kan implementeren. Het voorstel is om via 'essential use' met specifiek vertrekpunt bij PFAS enkel nog die PFAS toe te laten die een essentiële functie vervullen in de maatschappij. Dat is een specifiek voorstel dat nu is ingediend door die groep van vier of van vijf, waar de Europese Commissie zich in zekere zin al over heeft gebogen. Er

is weliswaar een vraagteken of dat kan binnen de huidige REACH-verordening. U vindt op de slide een verwijzing naar een artikel dat ik daarover heb geschreven samen met Kathleen Garnett, waarin we bekijken of men een dergelijke aanpak kan gebruiken binnen de bestaande REACH-verordening, omdat die wel degelijk uitgaat van individuele substanties en het dus niet zeker is of het binnen REACH wel kan om PFAS als een groep te bekijken in plaats van als individuele substantie.

De idee is wel extreem belangrijk. Het zou betekenen dat de Europese Unie – de Europese Commissie is er enthousiast over, de Europese lidstaten in grote mate ook, en zeker het Europees Parlement – zegt dat men niet meer gewoon kan toestaan dat men een goed idee of iets dat goed verkoopt zonder meer op de markt kan brengen, zelfs als het klaarblijkelijk volgens de huidige diagnostische tools veilig zou kunnen zijn. Neen, men zal dat enkel toelaten als het een essentiële functie in de maatschappij vervult, waarbij men zich kan inbeelden dat onmiddellijk het gros van de PFAS wellicht zonder meer van de markt zal moeten worden genomen. Een teflonpan of bepaalde vormen van skiwax bijvoorbeeld zijn misschien wel handig, maar zijn uiteraard niet essentieel voor het functioneren van de maatschappij. Dat is een heel belangrijke notie waar de Europese Commissie nu proactief mee bezig is en die volgens mij echt een omslag zal betekenen in de reglementering van chemische stoffen en mogelijk ook breder.

Meer in het algemeen signaleert het eigenlijk ook dat men binnen de Europese instellingen zegt dat de idee dat we in een zogenaamd objectieve wetenschap een vaststaande risicoanalyse kunnen doen, niet klopt. PFAS tonen aan dat dat regime eigenlijk failliet is. ‘Paralysis by analysis.’ Er zijn nu enorme gezondheids- en milieuproblemen die we niet kunnen aanpakken. Het voorzorgsbeginsel speelt daar natuurlijk ook een zekere rol in. Men zegt vaak dat voorzorg nonsens is, want voorzorg is niet wetenschappelijk. Maar het lijkt erop dat het voorzorgsbeginsel wellicht te wetenschappelijk is. De basis van het voorzorgsbeginsel is dat men zegt dat er wetenschappelijke indicaties moeten zijn van X, Y of Z en dat men dan met onder andere inbreng van die zogenaamd objectieve positieve wetenschap bekijkt of we iets al of niet moeten reglementeren. Het zou wel eens kunnen dat dat een veel te grote nadruk op en een veel te groot vertrouwen heeft gelegd bij die positieve wetenschappen en veel te weinig nadruk op waar we in een duurzame maatschappij mee bezig zijn, zeker in een aantal lidstaten die een enorme ontvangdruk hebben in hun leefmilieu, waaronder ook de Vlaamse regio. Dat moeten we misschien meer in het algemeen eens herbekijken.

Ik toon nog een aantal andere elementen die PFAS heel duidelijk aanhaalt. Om te beginnen is het bijzonder, zoals ik ook in het begin zei, dat het grootste deel van de informatie die we hebben, zeker als we de recente puur wetenschappelijke onafhankelijke studies buiten beschouwing laten, enkel hebben dankzij processen in de Verenigde Staten, wat men daar ‘discovery’ noemt. In de Verenigde Staten is er in het gerechtelijk privaatrecht een veel bredere verplichting van verweerders in rechtszaken om informatie te overhandigen, wat men in een Belgische rechtbank bijvoorbeeld niet heeft. Het is dankzij die ‘discovery’ dat we effectief al die informatie hebben.

Dan is er het kleine aspectje internationaal privaatrecht. Het is zeker niet uitgesloten dat men in een Belgische procedure, zeker als die zou worden gevoerd tegen de moedervennootschappen van een aantal van de betrokken bedrijven, of als die bijvoorbeeld zou worden gevoerd door Nederlandse eisers even verderop in het Scheldestroomgebied, gebruik kan maken van internationaal privaatrecht, wat betekent dat men op het gebied van toepasselijk recht perfect het Amerikaanse recht zou kunnen toepassen. Hét Amerikaans aansprakelijkheidsrecht bestaat niet. Het meest waarschijnlijke is dat men dan bijvoorbeeld in het geval van 3M het recht van Minnesota zou kunnen toepassen, wat voor aansprakelijkheidsvorderingen best wel eens heel aantrekkelijk kan zijn. Uiteraard zal een Belgische rechter geen ‘punitive damages’ toepassen op deze bedrijven omdat dat te veel botst met de Belgische rechtsorde. Maar de toepassing van het Amerikaanse aansprakelijkheidsrecht in een Belgische procedure is perfect mogelijk in deze omstandigheden en moet minstens worden bekeken. Daarvoor is

er een specifiek artikel in de Rome II-verordening, namelijk artikel 7, dat gaat over milieuaansprakelijkheid. Dat is heel interessant en niet onbelangrijk in de huidige problematiek. Maar privaatrecht is natuurlijk geen publiek recht.

Het volgende punt is gelinkt aan wat collega Larmuseau op het einde zei over de inspectie en de naleving. Ondanks de extreem goede wil van de Vlaamse ambtenarij – net zoals collega Larmuseau draai ik ook al een tijdje mee in het Vlaamse en het Europese milieurecht – blijkt dat daar duidelijk een probleem is. Men zegt vaak dat dat geen probleem zou moeten zijn, want uiteindelijk is de industrie een partner van de Vlaamse milieuadministratie en überhaupt een partner van de milieuwetgeving. Dat leidt tot slogans als 'Industry is not just part of the problem but also the solution'. Dat is ongetwijfeld zo, maar ik denk dat we daar toch extreem naïef zijn geweest. Informatiedoorstroming is een extreem groot probleem in deze problematiek. Het Europees Parlement hamert al heel lang op het feit dat we er echt niet mogen van uitgaan dat informatie echt doorstroomt en dat het gros van de industrie daar zit met altruïstische overwegingen. Ik zeg niet dat kapitalistische intenties slecht zijn, uiteraard niet. Ik doceer ook internationaal handelsrecht en ik begin mijn colleges altijd met Adam Smith. Dit werkt en dit werkt goed. Het heeft ook heel mooie voordelen. Maar het is duidelijk dat men in het milieurecht een te grote welwillendheid heeft verwacht van de industrie. PFAS toont aan dat men wat naïef is geweest.

Ik kom tot mijn laatste slide. De PFAS-problematiek is geen voorbeeld van nieuwe technologie. Een aantal jaren geleden waren er in dit parlement mooie tentoonstellingen over nanotechnologie. Vlaanderen heeft er mooie dingen in gedaan. We zitten met synthetische biologie en intussen met 'picotechnologie'. We hebben zoals ik daarstraks zei xenotransplantatie, allerlei echt nieuwe technologieën, waarvan men zich kan afvragen welke de nadelen zijn die eventueel met de voordelen zouden kunnen gepaard gaan. Vaak komen de nadelen voort uit het zogenaamde voordeel. Dat is bij PFAS uiteraard ook zo. Het zijn precies de kwaliteiten van de stoffen en de polymeren die gebruikt worden, zoals het afstoten van water, die ze aantrekkelijk maken voor de commerciële toepassing, maar daarin zit heel vaak de mogelijke milieu- en gezondheidsproblematiek. Maar PFAS zijn geen nieuwe technologie. PFAS zijn ook nooit echt binnen de categorie van nieuwe technologieën geweest. Het is een 'en stoemelings'-uitvinding die van in het begin met een klein voorlopertje in de Amerikaanse defensie-industrie in de Tweede Wereldoorlog, een pure commerciële toepassing was. Daar is op zich niets verkeerds mee, maar het lijkt dus wel dat men al vanaf minstens het einde van de jaren 40 en zeker de jaren 50 die informatie had.

Om af te sluiten en het Europees Milieuagentschap parafraserend: het PFAS-verhaal is er eentje van 'A late lesson from early hidden warnings'. De informatie was er wel degelijk maar is om puur commerciële redenen niet tot het brede publiek geraakt en stelt ons voor grote problemen.

Ik ben toch wat uitgebreider geweest dan voorzien, voorzitter.

De voorzitter: Geen enkel probleem. Dank u wel voor uw toelichting, professor Van Calster. We zitten nog perfect op schema, want we hadden 45 minuten per presentatie voorzien. We liggen zelfs iets voor op het schema. Ik denk dat dat wel goed is, want ik denk dat er heel wat vragen zullen zijn van de collega's.

Collega's, vorige week zijn we gestart met de Open Vld-fractie. Vandaag is het de beurt aan de Groenfractie om te beginnen. Mevrouw Schauvliege heeft het woord.

Mieke Schauvliege: Goedemorgen. Hartelijk dank aan professor Larmuseau en professor Van Calster voor de toch wel ontluisterende toelichting. Ik heb een aantal vragen.

Professor Larmuseau, u deed een aantal frappante uitspraken. U gaf heel duidelijk aan in uw toelichting dat Vlaanderen een voorloper geweest is op het vlak van milieuwetgeving en milieurecht, zeker als het gaat over het principe van de zorgplicht en over de

bodemsaneringswetgeving. Toch staan we nu waar we staan. Ik heb hier vandaag heel wat inbreuken op die voorloperswetgeving gehoord. Kunt u een verklaring geven over hoe het komt dat we nu, volgens u, in deze situatie zitten?

Ik heb een gelijkaardige vraag aan professor Van Calster. U gaf daarnet aan dat Europa een beetje achter loopt op de Amerikaanse situatie, dat Amerika een stuk verder staat dan wij en dat Europa nu een inhaalbeweging aan het maken is. U zei dat er rond PFAS een beperkte wetgeving is op dit moment, maar dat er heel veel in andere wetgevingen verscholen zit. Vlaanderen heeft, zowel in dit regeerakkoord als in het vorige bestuursakkoord, de term 'no gold-plating' gebruikt. In welke mate doet dit ons nu de das om, als u me vertelt dat Europa nog niet zo ver staat en dat we eigenlijk continu kijken naar regelgeving in Europa rond PFOS/PFAS? Moeten we dat dan verder aanpakken op die manier of is het verstandiger om vanuit ons voorzorgsprincipe en vanuit onze ambitieuze wetgeving in Vlaanderen te werken en toch veel verdere stappen vooruit te zetten dan we tot nog toe gedaan hebben en nog altijd blijven doen?

Ik heb een vraag aan professor Larmuseau over de grondverzetscommissie. U hebt er al een paar keer naar verwezen. U gaf aan dat er, naar aanleiding van de Oosterweelwerken, wel degelijk een project-MER was, een MER-screening, maar dat u problemen had met het feit dat de uitvoering van de werken niet onderworpen werd aan een project-MER. De conclusie die ik hoorde bij de grondverzetscommissie, is dat er wel een aantal effecten werden beoordeeld op het vlak van gezondheid, maar dat er toch ook heel veel effecten zijn die deze werken teweegbrengen, zoals een mogelijke milieuvervuiling door PFOS, waarover we nog totaal niets weten. Dat had kunnen worden voorkomen, begrijp ik, door een project-MER op te maken, ook van de werken. Zou een conclusie of een actie, voortkomende uit die resultaten van de grondverzetscommissie, kunnen zijn om alsnog een project-MER op te maken voor de werken die op dit moment worden uitgevoerd? Kan dat juridisch? Hoe zou u dat aanpakken?

Dan kom ik tot een tweede aspect. In de verslagen van de grondverzetscommissie zit ook een juridische paragraaf, die aangeleverd is door het Departement Omgeving en het advocatenbureau Stibbe, heb ik begrepen. In het verslag van dat advies staat het volgende: "Stibbe stelt dat de decreetgever uitdrukkelijk, met verwijzing naar artikel 6 van de kaderrichtlijn Afval, voorzien heeft dat uitgegraven grond geen afvalstof meer zal zijn indien er een nuttige toepassing mogelijk is via het grondverzet." Zij volgen dus totaal niet wat u hier vandaag hebt verteld. Kunt u dit even verder uitleggen en verklaren, want dit lijkt toch wel heel tegenstrijdig?

Dan heb ik ook nog een vraag over de lozingsnormen opgelegd door de deputatie. Dat gaat over de installatie. De deputatie heeft een aantal lozingsnormen opgesteld. Wij hebben gezien dat de deputatie voor PFOS aan 3M een vergunning heeft verleend voor 30 microgram per liter tot 2020. Men heeft dat nu teruggebracht tot 1 microgram per liter en dat zou moeten evolueren naar 0,1 microgram per liter. In de motivatie van die vergunning staat dat dat in functie is van de mogelijkheden die 3M heeft en het feit dat men een nieuwe zuiveringsinstallatie zal bouwen. Dan stel ik me de vraag of daar dus onderhandeld wordt over die normen met die bedrijven. Is dat een gangbare praktijk in Vlaanderen? Uit wat jullie mij vertellen, begrijp ik dat het gebruikelijk is om dat op die manier te doen. Ik wil dat nog eens bevestigd zien. Is dat ook een normale praktijk? En als ik dan de overstap maak naar Europa: is dat ook iets wat in andere Europese landen op die manier gebeurt? Is dat conform de regelgeving?

Ik heb ook een vraag over de niet-genormeerde lozingen of uitstoot. Daarvan hebben we de laatste weken een aantal voorbeelden gelezen in de pers. Er werd vastgesteld dat 3M een niet-genormeerde stof loost. De uitleg van het bedrijf is dat de uitstoot daarvan niet genormeerd is en dat het daarmee dus niets verkeerds doet. Klopt dat? Wanneer kan dat wel en wanneer kan dat niet? Want vandaag horen we dat er naast die niet-genormeerde FBSA nu ook al zowel methyl-FBSA als methyl-FBSE werd vastgesteld. En toch blijft dat bedrijf beweren dat er niets verkeerds gebeurd is. We gaan daar nu ook wel op inspectie,

maar het bedrijf blijft wel verdergaan. Ik ken voorbeelden van andere bedrijven die onmiddellijk worden gesloten. Is er een rechtsgrond om op basis van zulke dingen – van niet-genormeerde lozingen die niet gemeld werden – een bedrijf onmiddellijk te sluiten of niet? Als die er is, zou u dat verkiezen of niet? Wat zijn daar de voor- en de nadelen van?

Ik lees ook dat er gedreigd wordt vanuit Vlaanderen met de opmaak van een lozingsplan. Ik moet zeggen dat ikzelf, toen ik las dat er gedreigd wordt met de opmaak van een lozingsplan voor een bedrijf, een beetje verwonderd ben dat een bedrijf geen lozingsplan zou hebben. Als burger zou je toch verwachten dat elk bedrijf een lozingsplan heeft? Waarom is dat niet zo? Is het een goed idee om dat hier op te leggen? Wat zou dat dan betekenen voor de bedrijfsvoering van een bedrijf als 3M? Wat is het gevolg voor het milieu? En als elk bedrijf een lozingsplan heeft, wordt dan ook een gezamenlijk lozingsplan voor bijvoorbeeld de hele haven bekeken? Zou dat niet beter zijn? U zei daarnet: we kijken nu naar wat een bedrijf doet of wat er geloosd wordt en we leggen daarvoor normen op. Maar moeten we niet eerder kijken naar het ontvangend milieu? Dat begreep ik uit jullie uiteenzetting. Dus mijn vraag daarover is de volgende. Als we werken met die lozingsplannen, is dat dan een voorbeeld van het bekijken van dat ontvangend milieu?

Ik heb ook een vraag over het stikstofarrest. Ik begrijp uit de uiteenzetting dat hier mogelijk ook inbreuken zijn gemaakt op de passende beoordeling, maar dat dit, als ik het goed begrijp, gebeurde op basis van de vorige regelgeving. We hebben nu een instructie. Als we die instructie zouden laten gelden op de vergunning, moet ik daar dan uit besluiten dat dat zeker niet meer kan? Hoe moet ik dat zien?

Uit heel die uiteenzetting van daarnet blijken verschillende tekortkomingen op de milieuvergunningverlening. U hebt dat geïllustreerd aan de hand van een aantal voorbeelden. Maar mag ik dat beschouwen als een representatief verhaal voor de hele vergunningverlening en -opvolging in Vlaanderen of niet? Is dit een uitzondering? Is dit een praktijk in de hele Antwerpse haven of ruimer, in heel Vlaanderen? Of moeten we dit echt beschouwen als een zeer specifieke case, die we niet mogen veralgemenen naar de rest van Vlaanderen?

Ik heb nog twee vragen en dan zal ik ermee stoppen. Er wordt hier verwezen naar die milieuzorgplicht. Gebeurt er veel handhaving, alleen maar op basis van die milieuzorgplicht? Is die handhaving gebaseerd op die milieuzorgplicht succesvol?

Mijn laatste vraag gaat over de procedure voor complexe projecten. U gaf daarnet aan dat Oosterweel de basis geweest is om die nieuwe regelgeving uit te werken, die in de vorige legislatuur van kracht geworden is. Maar u gaf ook aan dat die nu niet wordt toegepast op de Oosterweelwerken, dat men daar van afgezien heeft. Maar zegt u daar ook mee dat, had men dat wel gedaan, de tracékeuze voor Oosterweel dan anders geweest zou zijn? En op basis waarvan zegt u dat? Wat maakt dat dit mogelijk het geval zou zijn?

De voorzitter: Dank u wel, collega Schauvliege. De heer D'Haese heeft het woord.

Jos D'Haese: Bedankt, mijnheer de voorzitter. Een heel grote dank aan beide sprekers voor de heel interessante uiteenzettingen. Ik heb daarover een zestal vragen, de meeste voor professor Larmuseau en eentje voor professor Van Calster. Maar aarzel niet om in te pikken op vragen die niet rechtstreeks aan u gesteld zijn.

Professor Larmuseau, u sprak over de verplichting om – ik dacht vijfjaarlijks voor water en tienjaarlijks voor bodem – een monitoring te doen van de verspreiding van vervuiling. U zei dat dit hier klaarblijkelijk niet gebeurd is of alleszins niet publiek is gemaakt. Ik heb daar twee vragen over. Ten eerste: wat houdt dit precies in? Je hebt namelijk het terrein van 3M, dat bij wijze van spreken begrensd wordt door het hek. Daar is er een heel hoge graad van vervuiling en is ook het grondwater zwaar vervuild. Dat gaat dan veel verder. Hoe ver reikt die verplichting? Want door de pompwerking van het Scheldewater en de grondwaterstromen reikt die vervuiling waarschijnlijk redelijk ver. Hoe ver? Zo'n verplichting om aan monitoring te doen, wat houdt die juist in? Als we kijken naar de

gegevens die we hebben van Lantis, dan zien we dat die vervuiling tot kilometers ver reikt. Moet men dan effectief om de 10 jaar de hele omgeving onderzoeken? Wat houdt dat juist in? Ten tweede ben ik een beetje verbaasd te horen dat dat een verplichting is, maar dat dat niet gebeurd is. Wat zijn daar de implicaties van? Wie controleert dat soort zaken? Wat is daar de juridische impact van?

Een tweede aspect gaat over lozingen in de lucht. U zei daarover: alles wat men heeft geloosd via de lucht, komt ergens anders neer als afvalstof en is dus een illegaal achtergelaten afvalstof, want er is geen vergunning voor. Er is inderdaad geen vergunning voor, maar er is ook geen regulering over. Er gebeuren zelfs geen metingen van. Die zijn zelfs niet mogelijk op dit moment, vertelt men ons hier. Ik vroeg me af wat de verhouding is tussen die verschillende aspecten, tussen het lozen zonder vergunning, maar ook het niet-bestaan van vergunningen of van reguleringen. Hoe verhoudt zich dat tot elkaar? Betekent de afwezigheid van een regulering dat er geen nanogram van een stof die niet gereguleerd is, mag ontsnappen? Of betekent dat dat er geen regulering is en dat men eigenlijk kan doen wat men wil?

Een derde aspect is de afvalverwijderingsplicht. Mijn eerste vraag daarover – die hangt een beetje samen met de vorige – is wat daarbij de definitie is van afval. Vanaf wanneer wordt iets beschouwd als afval? Is dat bijvoorbeeld wanneer het vreemd is aan het omliggend milieu? Is dat wanneer het door de mens gemaakt is? Wat is hier de definitie van afval? U zegt dat de afvalverwijderingsplicht inhoudt dat, ongeacht het feit of er normen zijn en wat die normen inhouden, men het afval moet verwijderen – u zei tot de laatste nanogram. Ik vroeg me af of er voorbeelden zijn in het buitenland, in Europa, of in België zelf, waarbij er effectief van die persistant chemicals op die manier, via die afvalverwijderingsplicht, zijn gesaneerd – om dan toch maar dat woord te gebruiken.

U zei ook dat die afvalverwijderingsplicht vervalt wanneer die grond met afvalstoffen wettig hergebruikt wordt, want dat dit dan geen afvalstof meer is. Mevrouw Schauvliege stelde daar ook al een vraag over. Lantis en de opdrachthouder verwijzen daarbij naar de POP-verordening. Daarin staat dat afval, of grond met daarin zo'n verontreiniging, die dan als afval wordt beschouwd, zo spoedig mogelijk moet worden verwijderd of nuttig toegepast. Daarop bestaat dan een afwijking, dat het nuttig kan worden toegepast zonder sanering als het gehalte van de vermelde stoffen boven een bepaalde limiet ligt. Die limiet is waanzinnig hoog, die is 50 milligram, terwijl we hier normaal gezien spreken over microgrammen of nanogrammen. Hoe verhouden die twee zich tot elkaar? Dat is mijn vraag. En ook: wat is wettig? Wat is een wettig hergebruik? Want dat is normaal gezien, neem ik aan, gebaseerd op wat decretaal verankerd is, maar er zijn geen decretaal verankerde normen rond PFOS of PFOA of andere PFAS. Dus hoe bepaal je wat een wettig hergebruik is? Hoe verhoudt dat zich tot die POP-verordening?

Ik vond het heel interessant wat u zei over de aanpassingen die zijn voorgesteld door de opdrachthouder rond de Palingbeek, rond de veiligheidsberm enzoverder. Die worden blijkbaar doorgevoerd na een vergunningverlening, waar dus wel effectief iets aan schort. Ik vraag me af wat daarvan de impact is. Wil dat zeggen dat die vergunningen vernietigd kunnen worden, of dat die werken, wanneer ze worden uitgevoerd, gemakkelijk kunnen worden stilgelegd? Of kunnen delen van een vergunning worden aangepast? Ik ben – net als een heel aantal mensen hier, denk ik – geen specialist in de materie en ik maak dus gebruik van het feit dat we hier wel specialisten hebben om dat te vragen.

Mijn laatste vraag is eerder gericht aan professor Van Calster. U zei: er zijn geen EU-normen voor heel wat zaken waarover we het hier vandaag hebben. Maar er worden wel in heel veel verschillende landen van de Europese Unie lokale, soms zelfs provinciale, normen gebruikt. Daar is al heel wat wetenschappelijk onderzoek rond gebeurd. Zo hebben we bijvoorbeeld in Nederland de toetsingswaarde van 3 microgram per kilogram droge stof voor bodem voor hergebruik binnen werven, terwijl wij de waarde van 70 microgram per kilogram gebruiken. Dat is maar een voorbeeld. Is er enige juridische of wettelijke basis waarin normen uit het buitenland zich tot onze normen of toetsingswaarden verhouden?

Of staat dat echt volledig los van elkaar, omdat dat aparte wettelijke systemen zijn? Ik vind het gewoon heel vreemd dat er zoveel wetenschappelijk onderzoek gebeurt in verschillende landen, maar dat dat blijkbaar volledig gesegmenteerd is en dat men eigenlijk heel weinig over het muurtje kijkt. Ik vraag me af of er iets van gewoonterecht of van precedenten bestaat waarin men normeringen of toetsingswaarden uit andere landen toch als basis gebruikt voor beleid hier. Want dat wordt hier allemaal wel hernomen in rapporten, dat wordt gebruikt als inspiratie, maar uiteindelijk komt men via eigen berekeningsmethodes op heel andere waarden uit. Ik vind dat toch wel heel opmerkelijk. Dat waren mijn eerste vragen. Nogmaals heel erg bedankt voor jullie toelichting en alvast ook voor de antwoorden.

De voorzitter: Dan is het de beurt aan de N-VA-fractie. De heer Daniëls heeft het woord.

Koen Daniëls: Dank u wel voor jullie toelichtingen, vooral ingegeven vanuit het milieurecht en wat we daarover zouden moeten weten. Mijn eerste vraag, die ik ook al in vorige commissievergaderingen heb gesteld, gaat over dat kluwen aan richtwaarden, richtlijnen, normen, drempelwaarden enzovoort. Het aantal synoniemen dat er te vinden is, die dan ook nog eens allemaal verschillen, is niet te overzien. Als ik jullie presentatie bekijk, en als ik alle richtlijnen, ontwerprichtlijnen, richtlijnen in opmaak, conventies, voor mezelf goed in kaart probeer te brengen, stel ik vast dat het niet duidelijk is wat is nu waar, wanneer, waarvoor, toepasbaar is. Professor Van Calster, uit de laatste data, van 2019, 2020 en 2021, blijkt dat er inderdaad een voortschrijdend inzicht is op het vlak van milieu, ten eerste op het vlak van het bestaan van bepaalde producten en ten tweede op het vlak van het überhaupt kunnen meten daarvan. Er moet dan een richtlijn worden opgemaakt en een waarde ingesteld. Maar hoe meet je dat? Op welke manier wordt daar momenteel op internationaal niveau mee omgegaan? Want dat is een probleem dat we niet alleen in Vlaanderen kennen. Men kent dat overal.

Daaraan gekoppeld zijn inderdaad al die nieuwe stoffen. Want er zijn veel combinaties mogelijk met die tabel van Mendeljev. Hoe gaan we daarmee om? In het kader van dat voortschrijdend inzicht, welke richtlijn kan er dan op internationaal vlak gebruikt worden voor PFOS en PFAS?

Op het einde van uw uiteenzetting sprak u over die richtlijn 85-374, waar wel iets in zat. Maar u zei er dan meteen bij dat die hier misschien niet van toepassing zou kunnen zijn. Daar zou ik toch wat meer informatie over willen hebben. Waarom? Ik kom dan bij professor Larmuseau. U zei daarnet: er is een verschil tussen sanering en afvalverwijdering. Hangen die twee zaken eigenlijk op een bepaalde manier met elkaar samen? Klopt het als ik zeg dat, eender wie wat produceert aan afval – whatever that may be, 'afval' – ervoor moet zorgen dat dat afval verwijderd wordt? Is dat juist wat ik nu zeg? Of is dat te kort door de bocht? Is dat een verplichting, eender wat er in de vergunning staat of niet staat? Met andere woorden: gaat die afvalverplichting boven alle andere zaken die er zijn?

Een derde vraag is gericht aan professor Larmuseau. Ik heb u onlangs nog horen zeggen over die dading: "Oosterweel is een groot infrastructuurproject en diegenen die verantwoordelijk zijn, krijgen veel problemen op hun weg. Om niet te veel vertraging op te lopen, is de dading een slimme zet. Je moet water bij de wijn doen om tot een overeenkomst te komen." Dat is iets wat we ook op andere plaatsen zien. Ik kan mis zijn, maar ik heb het gevoel dat u daar nu, met wat u nu hier brengt, anders naar kijkt. Wat is de reden voor die andere kijk?

Professor Larmuseau, u had het ook over de beste beschikbare techniek (BBT). Ik zou de vraag ook aan professor Van Calster willen stellen. Wat is dat, 'beste beschikbare'? Er is niets anders, niets beters beschikbaar op dat moment van de kennis. Het kan zijn – hopelijk is dat zo, binnen 5 jaar – dat we een techniek vinden waarbij we PFOS, PFAS en weet ik veel welke andere producten vlot weg krijgen. Ik maak de vergelijking met de wetenschap die we hadden toen we voor het eerst geconfronteerd werden met corona. Iedereen zei

toen dat het ontwikkelen van een vaccin 10 tot 15 jaar zou duren. Maar dat vaccin is er wel vandaag. Dus de wetenschap op dat vlak staat niet stil. Maar ik hoorde bij u toch enige terughoudendheid over die beste beschikbare techniek. Wat is dan het alternatief voor de beste beschikbare techniek? De nog betere beschikbare techniek? Maar die is er nog niet. Mijn vraag is dus wat 'beste beschikbare' inhoudt.

Een laatste vraag moet worden gezien in het wereldwijde perspectief waarin we werken met chemische stoffen. Professor Van Calster verwees er daarnet naar: in Amerika zijn die stappen al gezet, ook op het vlak van wat ermee moet gebeuren. We hebben nu REACH en EFSA – op Europees niveau – en we hebben ook Vlaamse decreten. Er bestaan dus Europese richtlijnen en waarden. Maar is er nog iets daarboven? We hebben ook nog de VN. Maar op welk niveau zijn er dan richtlijnen of waarden, die Amerika vaststelt, die geïmplementeerd kunnen worden zonder dat het werk opnieuw moet worden overgedaan?

De voorzitter: Dank u wel, collega Daniëls. Dan is het de beurt aan de Vlaams Belangfractie. De heer Sintobin heeft het woord.

Stefaan Sintobin: Dank u wel, voorzitter, en dank u wel aan de twee sprekers. Ik moet eerlijk bekennen: ik ben geen specialist in milieurecht en ook niet in vergunningenbeleid. Maar ik moet zeggen dat ik toch een beetje van mijn sokken werd geblazen door die eerste toelichting, door die toch wel stevige tussenkomst over dit dossier. Voorzitter, u kent me. Ik zal niet al te veel omzwervingen maken en zal proberen enkele heel concrete vragen te stellen. U kunt zelf beslissen wie ze beantwoordt. Mijn eerste vraag gaat over die dading. Professor Van Calster, u hebt onlangs gezegd dat die dading eigenlijk volledig in strijd was met de milieuwetgeving. Ik heb daar toch ergens een citaat van u over teruggevonden – ik zou het moeten nakijken, maar daar kwam het op neer. Mijn vraag is welke juridische gevolgen daaraan verbonden zijn, als u zegt, of als zou blijken dat die dading inderdaad in strijd is met de milieuwetgeving.

U hebt in uw presentatie, maar ook vroeger al, gezegd dat ook Lantis en de Vlaamse overheid zouden moeten opletten om niet aansprakelijk gesteld te worden voor de vervuiling en te moeten opdraaien voor de saneringskosten, hoewel we het nu geen saneringsverplichting meer noemen maar afvalverwerking. Kunt u dat nog even duiden? Wat bedoelt u daar juist mee? Nu wordt de focus gelegd op het bedrijf. Maar is het inderdaad zo dat ook Lantis en de Vlaamse overheid in het vizier komen?

Mijn volgende vraag is gericht aan beide sprekers. U hebt allebei gesteld – ik heb dat toch zo begrepen – dat er in dit hele dossier van de lozingen, de werken aan Oosterweel en het grondverzet en dergelijke, vele zaken in strijd zijn met de Vlaamse, Europese en internationale regelgeving. Bent u dan eigenlijk van mening dat we onmiddellijk de werken zouden moeten stilleggen? Of kunnen wij die werken gewoon laten verdergaan? Ik heb niet alles genoteerd, maar u hebt toch een aantal zaken opgenoemd die niet in orde zijn, waar er fouten gemaakt zijn. U hebt gesproken over luchtventilatie in de berm en dergelijke. U hebt nog een aantal andere voorbeelden gegeven. Ik kan me dus perfect voorstellen dat u van mening bent dat men, zolang dit allemaal niet geregeld is, de werken moet stilleggen.

Ik wil me nog even aansluiten bij collega Schauvliege, zeker ook gelet op de actualiteit en op het feit dat 3M nu ook nog andere stoffen loost. Er bestaat een mogelijkheid, waarschijnlijk via de omgevingsvergunning. Bent u van mening dat we het bedrijf moeten stilleggen vooraleer alles opgeklaard is? Dat is toch een belangrijk feit. Ik denk dat heel wat mensen, niet alleen ik, geïnteresseerd zijn in de informatie hierover. Ik ga hier geen pleidooi houden om een bedrijf stil te leggen. Dat is niet mijn bedoeling of betrachting. Ik wil via deze onderzoekscommissie zoveel mogelijk informatie, meningen en visies krijgen. Als ik u zo hoor, lijkt het wel alsof u vindt dat een dergelijk bedrijf zou moeten worden stilgelegd.

Dan kom ik tot mijn laatste vraag. Vorige week hoorden we hier in deze commissie de heer Karl Vrancken. Niet alleen hij maar ook anderen hebben al gezegd dat we eigenlijk geen paniek moeten zaaien en dat die vervuiling waarvan sprake is, niet zo gigantisch is als in de media wordt voorgehouden. Ik herinner me zelfs dat de heer Vrancken vorige week zei: het enige wat we niet mogen doen, is het eten van eieren van eigen kweek in die cirkel van 3 kilometer. Bent u het met hem eens? Bent u het eens met mensen die zeggen dat we inderdaad geen paniek mogen zaaien en dat die vervuiling eigenlijk minder erg is dan sommigen laten uitschijnen? Tot daar, voorzitter, mijn concrete vragen.

De voorzitter: Dank u, collega Sintobin. Dan is het nu de beurt aan de CD&V-fractie. Mevrouw Rombouts heeft het woord.

Tinne Rombouts: Dank u wel, voorzitter. Ik wil de sprekers ook hartelijk bedanken om hun inzichten met ons te delen. Ik heb hierbij een aantal vragen. Een aantal dingen komen misschien even terug, maar ik ga proberen de vragen daarover te beperken maar evenwel enkele nuances aan te brengen.

Een eerste vraag betreft de veiligheidsberm waarrond al heel wat te doen is geweest. Daar is net ook naar verwezen, de vraag of die grond eigenlijk moet worden beschouwd als afval, of het hier dus gaat om de opslag van afval, dan wel dat die eigenlijk gebruikt mag worden als bouwkundige grondstof voor een veiligheidsberm. In dezen is ook verwezen naar de POP-verordening. In een document dat ons aangeleverd werd door de grondverzetscommissie, is ook naar die POP-verordening verwezen. Daarin werd verwezen naar de uitzondering die daarin is voorzien: voor gronden met een vervuiling tot 50 milligram per kilogram droge stof zou er een nuttige toepassing mogen gebeuren. Zo'n 'nuttige toepassing' lijkt mij niet te catalogeren onder de definitie van afval. Ik heb dus het gevoel dat we hier de discussie voeren over twee verschillende elementen. Mag het gebruikt worden als nuttige toepassing of is het afval? En als het een nuttige toepassing is, mag dan bijvoorbeeld het bergen in een veiligheidsberm? Ik stel me daarbij ook de volgende vraag. Kan dat ook als een saneringstechniek worden beschouwd, want het wordt ook ingekapseld? Mag dat daar dan onder vallen? Op welk vlak zijn jullie van mening dat die POP-verordening – zoals ik in mediaberichten lees – ten gronde geschaad wordt? Daar zou ik graag wat meer duiding over hebben.

Mijn tweede vraag gaat over de MER-plicht en de MER-screening. Ook daarover ging het daarnet heel uitdrukkelijk. Ik meen – en u hebt dat ook gesteld – dat de MER-screening en de beoordeling daarvan eigenlijk door onafhankelijken gebeurt en ook door de overheid, die aangeeft of het oké is of niet en of een screening voldoende is, of dat er MER met hoofdletters uitgevoerd moet worden. Ik meen begrepen te hebben dat er een MER-screening is gebeurd en geoordeeld werd dat die voldoende was. Ik stel me dus de vraag of u van oordeel bent dat daar een fout is gebeurd in die beoordeling, dat die MER-screening inderdaad voldoende is. Of bent u van mening dat de regelgeving, de interpretatie niet helemaal goed in elkaar zit, want eigenlijk vindt u voor dergelijke projecten een MER-screening onvoldoende? Is er effectief een fout gebeurd in de toepassing van die regelgeving? Of bent u van mening dat we de regelgeving misschien toch wel eens wat nader moeten bekijken, want het is toch wel straf dat een MER-screening hier volstaat? Met andere woorden: bent u dan van mening dat er veel meer moet gebeuren, met een project-MER eerder dan met de screening?

Dan kom ik tot een derde element. Daarover is het eigenlijk daarnet minder gegaan, maar in de media is daar toch wel uitdrukkelijk over gesproken, dus zou ik daar toch wel graag ook uw mening en toelichting over horen. Er is namelijk op het terrein een dading afgesloten tussen Lantis en 3M. Daar is nogal wat discussie over geweest. Worden daarbij de toepassingsmogelijkheden van het principe 'de vervuiler betaalt' niet onderuit gehaald? Ik weet niet in welke mate u volledige inzage hebt gehad in de documenten en hoe u daar tegenover staat.

Dan kom ik tot een vierde element. U hebt verwezen naar artikel 159 van de Grondwet. Ik heb daarbij de volgende vraag. Begrijp ik u goed dat op basis van artikel 159 van de Grondwet, elke omgevingsvergunning te allen tijde onderuit gehaald kan worden als er ondertussen nieuwe inzichten zijn? U hebt, onder andere hier, verwezen naar het stikstofarrest. Begrijp ik dus goed dat te allen tijde elke omgevingsvergunning, ook buiten beroepstermijnen, sowieso geschorst of onderuitgehaald is? We hebben daar namelijk hier in het parlement toch ook wel eens mee te maken. Ik heb het gevoel dat dit soms anders wordt geïnterpreteerd en hierover soms anders wordt geredeneerd, dat er alleszins ook in de realiteit anders mee omgegaan wordt. Bij dezen zou ik daar ook graag wat duiding bij hebben, waarom u die mening bent toegedaan.

Dan kom ik tot de BBT. Daarvan is het oordeel dat er onvoldoende correct afgewogen instrumenten zijn. Want het is inderdaad op Europees niveau dat wordt bekeken hoe men de hoogste kwaliteit kan bereiken, het economisch haalbare. Op die manier stelt men een BBT vast. Er wordt aangegeven: er moet ook gekeken worden naar de omgevingen waarin die technieken worden toegepast. Ik stel me de vraag welk alternatief u ziet als die BBT niet kan worden toegepast. Of is de conclusie dat, als er een milieubeperkingsruimte is in bepaalde gebieden, die BBT elders moet worden toegepast? Is dat dan de consequentie? Hoe kijkt u daarnaar? Want als overheid zijn we natuurlijk ook wel verplicht om te bekijken hoe we de hele maatschappij goed kunnen laten draaien. Ik ben dus geïnteresseerd in de eventuele alternatieven.

Er werd ook verwezen naar de verplichtingen op het vlak van water en bodem: een jaarlijkse monitoring, een tienjaarlijkse monitoring. Ik stel me de vraag of daar ook duiding gegeven is over wat er precies gemonitord moet worden. Wie legt dat vast en hoe wordt dat vastgelegd? Want we kunnen bepaalde chemische stoffen enkel monitoren en opmerken als we er ook een specifieke analyse voor uitvoeren. We moeten al weten waarnaar we moeten zoeken. Ik heb dus momenteel geen zicht op die monitoring in het geheel. Maar ik wil gewoon weten: hoe wordt vastgelegd wat er gemonitord moet worden en wie moet dat vastleggen?

Dan kom ik – verder bouwend op het vorige – tot het aspect van de nieuwe stoffen. Je kan enkel een stof vaststellen als je er ook specifiek naar zoekt en dus weet waarnaar je moet zoeken. Dus ook bij die nieuwe stoffen stel ik me de vraag wie welke verplichting heeft. Ik bedoel daarmee: is het een verplichting van de producent of exploitant om alle stoffen te melden aan de overheid? Dan bedoel ik ook alle stoffen: gevaarlijk/niet gevaarlijk, al wat in een bedrijf op een of andere manier aanwezig kan zijn. Moet dat allemaal gemeld worden? Moet er voor al die stoffen een vergunning zijn? Wat is daar de afweging? Welke verplichting heeft de exploitant of producent in dezen? En omgekeerd: welke verplichting heeft de overheid in dezen? Is het aan de overheid, aan de handhavers, om alles te monitoren wat zomaar geloosd zou kunnen worden, of het nu aangemeld of niet?

Dan kom ik tot de niet-genormeerde parameters. Wie heeft daar welke verantwoordelijkheid? Het kan inderdaad zo zijn dat wij nog geen regelgeving hebben rond bepaalde stoffen, nog geen richtlijnen of dergelijke, terwijl die stoffen op een bepaald moment wel worden vastgesteld of bewust worden geproduceerd. Wie heeft dan welke verantwoordelijkheid om daarmee om te gaan? Als die stoffen worden vastgesteld, meende ik dat er op basis van risicoanalyses moet worden bekeken hoe daarmee moet worden omgegaan. Of moeten er eerst normen vastgelegd worden, vooraleer die stoffen zelfs maar gebruikt mogen worden? Met andere woorden, als stoffen niet genormeerd zijn, mag er daarvan tout court nul nanogram aanwezig zijn? Hoe moeten we daarmee omgaan? Die niet-genormeerde parameters vormen toch een element dat ondertussen al vele maanden naar boven komt.

Ik heb nog een bijkomend vraagje bij de tussenkomst van collega Daniëls, die een interessante vraag stelde over afval. Als het inderdaad afval is, hoe zit het dan met het afvoeren en de verantwoordelijkheid daarin? Gaat dat dan over al het afval dat er is? Daarbij kom ik automatisch tot de volgende vraag. Gaat het over afval of gaat het over

product? Is de producent voor al het product dat geproduceerd wordt verantwoordelijk om dat te allen tijde weg te nemen of om ervoor te zorgen dat dat nergens terechtkomt, opdat dat geen schade kan veroorzaken? Is de producent te allen tijde verantwoordelijk voor alle producten? De reden waarom ik dat vraag, is omdat ondertussen in de circulaire economie waarin we vandaag in leven, de vraag gesteld wordt of het effectief gaat over afval of over product. Collega Schiltz, ik denk dat onze geesten op dat vlak ondertussen wat meer dezelfde richting ambiëren. Dat is natuurlijk ook een hele discussie. Is dat product of is dat afval? Dat vind ik ook een belangrijk element. Tot zover mijn vragen.

De voorzitter: Dank u wel. De heer Schiltz van de Open-Vld-fractie heeft het woord.

Willem-Frederik Schiltz: Dank u wel. Om op het laatste in te pikken: onze economie is nog verre van circulair. Er wordt hard aan gewerkt om stelselmatig stappen vooruit te zetten. We hebben al bij veel sprekers gemerkt dat de circulaire chemie dan een van die belangrijke volgende stappen moet zijn. Dat brengt me meteen tot de discussie over afval versus grondstof of materiaal. Wanneer is iets een afvalstof, wanneer is het een grondstof? Vaak is er de milieuwetgeving die verhindert dat iets dat nu als afval gezien wordt, hergebruikt zou worden als grondstof. Ik denk dus dat we daar wel rekening mee moeten houden. Ik zal niet ingaan op de specifieke kwalificatie of appreciatie, professor Larmuseau, die u gegeven hebt aan het vergunningstraject. Ik heb begrepen dat er ondertussen ook al procedures ingesteld zijn met een heel gelijkaardige redenering. We zullen dus moeten afwachten wat de rechtbank daarover zegt. Maar we kunnen natuurlijk wel vaststellen dat er een bodemsaneringsverplichting kan zijn. Er kunnen lozingsplannen opgelegd worden. Dat is ook al aan bod gekomen. Er is de verplichting om afval te verwijderen, die nog veel verder gaat dan wat er als bodemsaneringsverplichting opgesteld wordt. Wanneer er geen normenkader is, dan moet de bodemdeskundige bij een verkennend bodemonderzoek een richtkader opstellen. Die moet dat dan doen op basis van zijn inzichten, op basis van wat op dat moment gekend is in het algemeen. Er is dus een batterij aan verschillende regels, normen en verplichtingen, die niet altijd – voor mij toch niet – heel duidelijk gerangschikt zijn wat de aansprakelijkheden betreft. Natuurlijk zeggen bedrijven – en dat hebben ze ook al publiekelijk gedaan – dat ze nooit iets gedaan hebben dat niet mocht, dat ze altijd geopereerd hebben binnen geldende normen. Het zal nog moeten blijken of dat effectief zo is. Maar zelfs als dat het geval is, dan nog hebben we een groot probleem, omdat nu blijkt dat die stoffen veel giftiger zijn dan voordien aangenomen werd. Het lijkt mij dat ik als overheid onmogelijk telkens kan weten wat het effect van een nieuw product zal zijn. Over PFOS wisten we dat al door de procedures in Amerika, waar dat in groteske hoeveelheden geloosd werd, waardoor de gezondheidsrisico's heel fel naar boven kwamen. PFOS werd dan gestopt en uitgefaseerd, wordt vervangen door iets anders, de zogenaamde 'regrettable substitutions'. Zo kan ik als overheid achter de feiten blijven aanhollen om telkens maar post factum te moeten zien dat er eventueel risico's zijn. Omgekeerd lijkt het mij ook enorm moeilijk om tegen een bedrijf te zeggen: produceer wat u wilt, maar weet wel dat, als het ooit misloopt, ik u weet te vinden en dat u dan alle aangerichte schade moet terugbetalen. Dat is meer het Amerikaanse systeem, waarbij een rechtbank wel met punitive damages kan werken.

Professor Van Calster, u hebt er al naar verwezen dat er een grotere informatiedisclosureplicht is, de zogenaamde discovery in de Verenigde Staten en dat het interessant zou zijn als er ook hier procedures gevoerd worden via dat internationaal privaatrecht. Maar ik zou verder willen gaan. Het lijkt toch alsof de producenten van die stoffen en van hun substituanten minstens enige notie gehad moeten hebben over de mogelijke schadelijke gevolgen van de stoffen die zij produceren, maar dat ze – omdat die stoffen niet in REACH zaten en zelfs niet in POP, of slechts gedeeltelijk, maar alleszins niet in de Vlaamse en de Belgische wetgeving – die niet hebben moeten aanmelden. De recente artikelen wijzen daarop. Dus we kunnen dan wel proberen om via een juridische omweg, wanneer er een procedure gestart is, die Amerikaanse discovery te gebruiken om hier bij ons meer informatieplicht te krijgen, maar lijkt het dan niet eerder aangewezen dat we bedrijven zouden verplichten om veel proactiever hun informatie te delen, de informatie die zij hebben over het onderzoek dat ze doen? Ze zullen allicht zwaaien met het argument

dat ze dan hun bedrijfsgeheimen op straat gooien. Maar is het denkbaar dat wij een soort proactieve informatieplicht installeren?

Ik heb in uw presentatie ook gemerkt, professor Van Calster, dat de geesten nu wel rijpen om een beetje los te komen van de REACH-dynamiek, waarbij we specifieke producten gaan labelen en zeggen welke producten gevaarlijk zijn en niet meer gebruikt mogen worden, of niet meer voor bepaalde toepassingen. Ik heb gemerkt dat we meer beginnen na te denken over de grote familie, waarmee er problemen kunnen zijn, en dat daarvan het gebruik gereduceerd wordt tot acceptable use, wanneer het echt belangrijk is, om levens te redden, zoals bij een brand of voor medische apparatuur. Dan is er nog altijd wel de kwalificatie als 'gevaarlijke stof'. Dan kom ik bij het volgende: hoe kunnen we weten dat een stof gevaarlijk is, als het effect ervan zich pas op lange termijn, bij accumulatie of combinatie met andere stoffen, voordoet? Ik ga het daarbij houden.

Mijn vragen gaan dus vooral over de samenhang tussen de verschillende juridische wegen die er bestaan. Professor Larmuseau heeft duidelijk een voorkeur geuit, ook in de pers, voor de strafrechtelijke procedure. Misschien kunt u ook nog eens zeggen waarom u specifiek die piste aanhaalt, als we daarnaast een hele batterij aan administratieve regulerende normen hebben. En dan langs de andere kant: kunnen we een systeem bedenken waarbij de informatie veel transparanter tot bij ons komt, zodat we als overheid niet telkens achter de feiten moeten blijven aanhollen? Natuurlijk willen we nog altijd wel een sterke innoverende economie hebben, maar dan liefst op een duurzamere manier. We willen dus wel degelijk dat de bedrijfsactiviteit kan blijven bestaan.

De voorzitter: Dank u wel, collega Schiltz. Zijn er nog collega's die bijkomende vragen hebben?

De heer Annouri heeft het woord.

Imade Annouri: Ik zal het heel kort houden. Ik wil de laatste vraag van collega Schiltz mee onderstrepen. Ik wil jullie bedanken, professor Larmuseau en professor Van Calster, voor jullie toelichting. Ik vond die zeer interessant. Ik wil specifiek ingaan op de opmerking over meer transparantie, waarvan de Europese Commissie heeft gezegd: "late lessons from an early hidden warning". Die zin blijft resoneren. Wat kunnen we doen op Vlaams en op Europees niveau om die transparantie te verhogen, die informatiedoorstroming te verhogen en ervoor te zorgen dat we dit soort zaken inderdaad maximaal kunnen vermijden? Hoe kunnen we ervoor zorgen dat er continu transparantie is over die productieketen en die mogelijk gevaarlijke stoffen? Ik vind dat echt heel belangrijk.

De voorzitter: Dank u wel, collega Annouri. De heer Nachtergaele heeft het woord.

Joris Nachtergaele: Ik heb een korte bijkomende vraag. U verwijst naar die generische verplichting, naar die 'catch all'-bepalingen. Maar hebt u zicht op procedures die in het verleden zijn gevoerd en die succesvol zijn geweest?

De voorzitter: De heer De Roo heeft het woord.

Stijn De Roo: Dank u, voorzitter. Dank ook aan de sprekers voor de toelichting. Ik heb nog een drietal korte vragen. Eerst twee vragen voor professor Van Calster. U hebt in uw toelichting gesteld dat men in het milieurecht een te grote welwillendheid van de industrie heeft verwacht. In uw presentatie staat dat de doorstroming van de informatie van de industrie naar de overheid extreem problematisch is. Mijn vraag aan u is om dat wat te verduidelijken. Is dat een stelling die u poneert vanuit een Vlaams of vanuit een Europees perspectief, of eventueel allebei? Dat is me niet helemaal duidelijk.

Een tweede korte vraag. U hebt het ook gehad, en een aantal collega's hebben ernaar verwezen, over het begrip 'essentiële functie'. Er zijn een aantal denkprocessen om producten of groepen van producten af te wegen op basis van hun essentiële functie. Kunt

u mij zeggen of er rechtspraak is of een juridische invulling is van wat een essentiële functie nu precies inhoudt? Kunt u daar iets meer duidelijkheid bij geven?

Dan nog een vraag voor professor Larmuseau. In een artikel dat vandaag in de pers verscheen, stelt u: "De hele rapportage van milieueffecten en de vergunningsprocedure moeten heropgestart worden vanaf het begin. Dat is de enige wettige weg." Mijn vraag is of dit citaat klopt. Ik weet dat natuurlijk niet. Staat u daar achter? Ten tweede, wat zijn daar de juridische gevolgen van? Wat bedoelt u daar precies mee? Betekent dat een stopzetting? Pleit u voor een vernietiging van de vergunning? Wat zijn daar volgens u de gevolgen van? Wat bedoelt u precies met die uitspraak?

De voorzitter: Mevrouw De Vroe heeft het woord.

Gwenny De Vroe: Ook op mijn beurt hartelijk dank aan beide sprekers. Ik heb vorige week, toen we de hoorzitting hadden met professor Vrancken, mijn grote bezorgdheid geuit over ons drinkwater en de drinkwaterkwaliteit. Ik heb toen de suggestie gedaan aan professor Vrancken om toch nog bijkomend onderzoek te laten verrichten in onze waterzuiveringsinstallaties wat betreft deze problematiek. Ik had graag geweten wat jullie mening daarover is. U hebt het gehad over de monitoring van het water. Ik had graag gehad dat jullie daar ook even jullie mening over geven.

Wat deze problematiek betreft: het is inderdaad geen nieuwe technologie. Daar hebt u ook naar verwezen. Een tweede bezorgdheid heb ik ook al meermaals aangehaald tijdens deze hoorzittingen en gaat over de nieuwe technologieën die momenteel door de wetenschap onderzocht worden om een waardige en milieuvriendelijkere vervanging te zijn van de PFOS/PFAS, die nu heel schadelijk blijken voor de gezondheid. Ik dacht dat het tijdens de eerste hoorzitting was, dat verteld werd dat vele van deze nieuwe technologieën, die een waardige vervanger zouden kunnen zijn, meer verspreid zouden kunnen worden via water, wat dan natuurlijk opnieuw een bedreiging zou kunnen zijn voor ons drinkwater. Ik hoor dus graag wat jullie daarover kunnen vertellen.

Collega Sintobin, ik heb ook de opmerking gehoord met betrekking tot de veiligheidsberm. Ik had graag ook geweten wat u dan precies nog van de overheid verwacht, welke suggesties u wat dat betreft nog hebt. U had het over gassen die vrijkomen en dergelijke, dus ik zou daar graag toch nog wat meer informatie over hebben. En verder had u ook gezegd dat de ambtenarij in deze problematiek, in het kader van milieurecht, echt heel hard werkt – ongetwijfeld. Het kwam bij mij een beetje over als een paraplu. Ik zou graag hebben dat u daar toch nog iets dieper op ingaat. Hebt u het dan specifiek ook over de OVAM?

Verschillende collega's hebben verwezen – dus ik ga er niet lang bij stilstaan – naar het element van de informatie-uitwisseling tussen overheid en industrie. Daarbij aansluitend hoort in mijn ogen ook het aspect van de ambtenarij. Professor Van Calster, kunt u daar misschien wat dieper op ingaan? Dan krijgen we in deze commissie jullie beide meningen daarover duidelijk en afgestemd te horen.

De voorzitter: Dank u wel, collega De Vroe. Dat waren al heel veel vragen. Ik wil er zelf nog een aan toevoegen. Ik vond het heel opvallend, professor Larmuseau, dat u in uw toelichting heel stellig en formeel was aangaande die milieustakingsvordering, dat u zei dat die het wellicht zou halen, maar dat er wettelijke problemen mee zouden zijn. Ik ben vooral benieuwd – evenals de heer De Roo – naar wat de gevolgen daarvan zijn aangaande de aansprakelijkheden van zowel 3M als de overheid. Wat dan? Wat gebeurt er als die vergunningen vernietigd worden, zowel die milieuvergunning als die vergunning rond de Oosterweel? Ik stel me ook de vraag wat de verschillende aansprakelijkheden zijn voor de overheid en eventueel voor het bedrijf 3M, bij beslissingen die al dan niet genomen worden in dit PFOS-dossier. Ik denk aan de monitoring die misschien niet goed opgevolgd wordt, aan het opvolgen van die MER-verplichting, aan de beoordeling van vergunningsaanvragen

enzovoort. Wat zijn daar de gevolgen en aansprakelijkheden? Kunt u daar nog iets dieper op ingaan?

Ik denk dat jullie zelf het best kunnen inschatten wie op welke vragen antwoordt. Het is een hele boterham. Ik neem aan dat de collega's u er wel op zullen wijzen als er bepaalde vragen nog niet werden beantwoord.

Isabelle Larmuseau: Hartelijk dank voor de ontzettend interessante vragen. Ik wil die allemaal stuk voor stuk beantwoorden, dus ik zou willen voorstellen, als de heer Van Calster daarmee akkoord gaat, dat ik telkens begin en dat hij dan het antwoord aanvult. Aan de vraagstellers, als u het gevoel hebt dat ik uw vraag over het hoofd zie, meld dat dan, want ik wil absoluut op elke vraag antwoorden.

Ik begin bij de eerste vraag, die van mevrouw Schauvliege. Hoe is het te verklaren dat we toch een soort afbouw van het milieubeleid zien? In de 30 jaar dat ik actief ben, heb ik gezien dat de jaren 90 absolute succesjaren waren, dankzij al die nieuwe regelgeving. Je had de commissie-Bocken en alle werkzaamheden die volgden op de werkzaamheden van die commissie. We zaten toen in een periode in Vlaanderen waar we echt trots op konden zijn. Ik moet daar wel bij zeggen dat het leefmilieu er op dat moment zeker niet beter aan toe was, voor alle duidelijkheid. Maar het is dus wel zo dat men toen de hand aan de ploeg heeft geslagen om de regelgeving vorm te geven en om daar echt mee aan de slag te gaan. Onder meer de figuur van de milieucoördinator werd toen gecreëerd.

Ook op het vlak van milieustrafzaken was er een opvallende evolutie. Er waren heel zware milieucriminaliteitstrafzaken. De federale politie en het openbaar ministerie traden heel performant op, en er kwamen heel zware straffen. Er was de verbeurdverklaring van vermogensvoordeel: er kwamen dagvaardingen waarbij de verbeurdverklaring van 1 miljard vermogensvoordeel gevraagd werd. Dat waren toch wel ingrijpende dossiers, ingrijpende zaken. Er waren gevreesde milieustrafrechters. Milieurecht en milieubeleid leefden.

Wat de laatste jaren betreft: je zou kunnen zeggen dat we al heel veel resultaat geboekt hebben en dat het een heel technische materie is, die er vooral op gericht is bedrijven te irriteren, wat vervelend is, wat we niet willen. De project-MER – met de hoofdletters – wordt zeker niet gepercipieerd als iets met hoofdletters, maar als een lastige vlieg, waarin nodeloos wordt ingegaan op nutteloze details. Men heeft eigenlijk 101 redenen om daar zo minimalistisch mogelijk mee om te gaan, vooral ook omdat die regelgeving er vooral is voor de vervelende burger die eindeloze procedures opstart. Dat zijn 101 redenen om te komen tot een afbouw van milieubeleid, ten behoeve van de industrie, neem ik aan.

Op zich is er niets mis mee dat iets gebeurt ten behoeve van de industrie; economie is cruciaal, dus mijn insteek is helemaal niet dat milieurecht de economie in de weg moet staan. Nog eens, ik werk al 30 jaar op het gebied van vergunningverlening vóór bedrijven, dus ik heb het merendeel van mijn leven voor bedrijven gewerkt en ook voor infrastructuurprojecten. Als ik een complexe projectprocedure begeleid, dan is het de bedoeling om dat project tot een goed einde te brengen, vandaar ook mijn eerste reactie rond de dading voor Oosterweel. Er komen heel veel problemen op je af en mijn insteek is altijd om oplossingsgericht te werken. Je moet je doel bereiken. Als je als overheid een infrastructuurproject beoogt, dan is het doel dat dat project er kan komen, niet om 101 redenen te vinden om het er niet te laten komen, voor alle duidelijkheid.

Je kunt effectief de techniciteit van de regelgeving in vraag stellen, want wat levert die techniciteit ons op? Niets, zo zien we vandaag. Iedereen is er zich in aan het verliezen, dus misschien moeten we daar eens met een andere blik naar kijken. Maar daarmee gaat een enorme afbouw gepaard van die milieuoverheden, en dat is wel intriest. Uitgerekend de OVAM is een goed voorbeeld daarvan – ik doe misschien even een voorafname op een vraag van mevrouw De Vroe – omdat de OVAM, als beloftevolle overheid, onder andere met de bodem- en de afvalregelgeving ook de beloftes heeft waargemaakt. Maar op een

bepaald moment heeft men die overheid gezegd: "Er is te weinig mankracht, er zijn te weinig middelen, dus stop maar met die bodemonderzoeken goed te keuren. Jullie hoeven dat niet meer te doen, de overheid mag terugtreden, we gaan dat overlaten aan de erkende bodemdeskundigen." Dat is de beweging die gebeurt, en men lijkt die zodanig goed te vinden dat men voor de milieueffectrapportage al jaren aan het kijken is om die op eenzelfde manier te doen.

Het team Milieueffectrapportage bestaat uit zeer bekwame ambtenaren, die heel hun professionele leven aan die materie geven. Op een bepaald moment krijgen zij ook het bericht: "Er zijn onvoldoende mankracht en middelen. Die MER's, daar hoeven jullie niet meer naar te kijken. Als de erkende MER-deskundigen dat opmaken, dan zal het wel oké zijn." Je moet je inbeelden hoe die mensen zich daarbij voelen. Maar dat is het overheidsbeleid, zo zijn we aan het evolueren. Je krijgt die afbouw, die kaalslag bij de ambtenarij, en ook de ontmoediging bij de mensen. Waarom zouden zij zich nog op die materie hoeven te smijten, als ze op die manier behandeld worden?

Bij vergunningverlening heb je dan ook nog de specificiteit dat de politiek altijd om de hoek komt loeren. Ik was assistent bij professor Bocken en professor Lavrysen. We hebben decennialang gewerkt aan een integratie van de milieu- en bouwvergunning, maar mijn leermeesters zeiden me altijd: "Dat gaat nooit gebeuren, omdat milieu en ruimtelijke ordening zo'n machtige, politiek belangrijke thema's zijn, dat als je die aan één politieke familie zou geven, je die familie alle macht in handen geeft om te beslissen of een project er komt of niet. Dat gaat nooit gebeuren. We gaan altijd dat spel hebben waarbij de ene de milieuvergunning toekent en de andere de bouwvergunning weigert." We hadden het dan uiteindelijk helemaal gehad met die koppeling door de windturbinedossiers, waarin we onszelf zijn tegengekomen. We hebben dan de politieke moed gehad om een omgevingsvergunning in te voeren, en nu zit alle macht bij één minister, één politieke partij die beslist of iets er komt of niet. Als ambtenaren allemaal gunstige adviezen uitbrengen, dan kan dat hinderlijk zijn en krijg je politieke interferentie. Ook dat zijn allemaal heel onwenselijke zaken waarover men zich moet beraden als we het milieubeleid weer op de kaart willen zetten.

De tweede vraag ging over het grondverzet. Ik moet zeggen dat ik het verschrikkelijk vind wat daar gebeurt. Ik heb gehoord en gelezen dat Wim De Coen zich al vaak heeft afgevraagd of hij niet meer had kunnen doen. Ik heb voor mezelf ook uitgemaakt dat ik niet zou kunnen verder leven met mezelf als ik nu mijn stem niet zou verheffen. Want dit kan niet. Mijnheer D'Haese, ik was heel blij met uw opmerking, want u hebt het aangekaart. U dacht dat het ging om een vertrouwensbreuk bij dat grondverzet, maar nee: het is goedgekeurd, dat heeft de heer Vrancken gezegd. Dat is het technisch verslag, dat is goedgekeurd. Dat is opgesteld door onze erkende bodemdeskundigen, dat is bekeken door onze Grondbank, en iedereen heeft dat goedgekeurd. Wat hebben zij goedgekeurd? Dat Lantis de verontreinigde grond uitgraaft, grond met een verontreiniging tot 70 microgram per kilogram – iedereen is het erover eens dat je met grond met meer dan 3 microgram PFOS per kilogram niets meer kunt doen, maar in Vlaanderen zijn we zo soepel dat we 70 microgram als grens aannemen. Eerst heeft men de illusie gewekt dat die grond in een folie gewikkeld werd, voor bouwkundig bodemgebruik. Dat klopt helemaal niet, maar dat wordt zonder blikken of blozen gezegd. Die grond wordt niet in folie gewikkeld: de grond wordt opgeschept, daar wordt de grond met 70 microgram op gegooid, er wordt een folie bovenop gelegd – u knikt van nee, maar het is wel degelijk zo: niet eronder maar erop – en boven op die folie wordt alle grond met meer dan 70 microgram PFOS per kilogram gelegd, vrij in de omgeving. Dat heb ik bij mijn eerste blik op het technisch verslag opgemerkt. U hebt nog altijd niet door dat het zo was, maar de heer D'Haese wel. Hij heeft gezegd: "Dit is een vertrouwensbreuk." Maar de heer Vrancken heeft gezegd dat het zo in het technisch verslag staat. Ik heb rechtstreekse mails gestuurd naar de heer Vrancken, naar Lantis en naar heel wat ambtenaren om te zeggen dat dit een misdrijf is wat daar gebeurt. Hoe kun je dat ook uitleggen aan de mensen? Zelfs jullie, die al een aantal zittingen achter de rug hebben, hebben dat verhaal niet door. Maar dat is wel waar men mee bezig is. Waarom? Hoe kun je dat uitleggen? Dat is toch waanzinnig? Tijdens de

vorige hoorzitting heeft de heer Vrancken nog gezegd over de voeding dat bepaalde normen wel oké zijn, maar dat de mensen van Zwijndrecht al heel zwaar belast zijn en dat we voor hen de bloedresultaten afwachten. Maar dat ze al die PFOS inademen van wat boven die folie ligt, is daar dan geen bezorgdheid over? Dan komt er een aanbeveling van de Commissie Grondverzet, en dan heeft men onderkend dat dat opnieuw afgegraven moest worden. Het gaat om die kluifrotonde, waarover hier eerder een vraag is gesteld over fietsers die daarlangs rijden. Dus inderdaad: je hebt je grond, daarbovenop die grond met 70 microgram vervuiling per kilogram, dan een folie en daarbovenop de grond met meer dan 70 microgram PFOS per kilogram, vrij in de omgeving. Dat is illegaal achterlaten van afvalstoffen, en het is Lantis die dat misdrijf begaat.

En dan heb je de veiligheidsberm. Die is in eerste instantie totaal geheim gehouden. Mijnheer Daniëls, ik heb me inderdaad enorm gepakt gevoeld dat ik zulke statements heb gemaakt over die dading en die infrastructuurprojecten, want – nogmaals – ik werk voor infrastructuurprojecten, ik ben oplossingsgericht en voor mij moeten infrastructuurprojecten gerealiseerd kunnen worden. Ik zal er altijd alles aan doen om ervoor te zorgen dat er wettige besluiten komen zodat die projecten er kunnen komen. Dat was ook mijn insteek bij die dading. Ik heb toen ook gezegd dat dat niet de enige verontreiniging zal zijn die naar boven komt; dat is al vaker gebeurd en het zal nog gebeuren. Men moet daar oplossingsgericht – 'pragmatisch' is niet het juiste woord – mee kunnen omgaan.

Wat ik niet kon weten, is dat we daar de hoogste waarden ter wereld opmeten. Er is een norm van 100 nanogram voor grondwater en men treft een verontreiniging van 1.600.000 nanogram aan, en Lantis onttrekt daar zonder project-MER grondwater en graaft uitgerekend in die zone die Scheldetunnel, waardoor die verontreiniging de dieperik in gaat en men niet weet of dat ooit nog gesaneerd kan worden. Wim De Coen heeft zich vaak afgevraagd of hij niet meer had kunnen doen, maar heeft ook een belangrijk statement gemaakt, namelijk dat hij altijd gezegd heeft: "Ze gaan die tunnel toch niet daar afgraven?" Dan vraag ik mij af waarom dit niet opgepikt of onderzocht werd. Gaat men echt zonder een antwoord op die vragen aan de slag? Mensen gaan uit de lucht blijven vallen, zoals toen u uit de lucht viel toen ik zei dat die grond met meer dan 70 microgram PFOS vrij gebruikt wordt, en zoals u uit de lucht viel toen bleek dat er op de plek waar de Scheldetunnel gegraven wordt, 1.600.000 nanogram PFOS in het grondwater aangetroffen wordt. De media zijn nog zo vriendelijk voor iedereen dat ze mijn felste statements niet publiceren, maar ik heb vorige week gezegd dat 3M voor mij in het hele rijtje de minst grote milieucrimineel is.

Maar goed, de veiligheidsberm zit eerst en vooral met zeer hoge waarden. Daar is helemaal geen transparantie over. Dat is bedisseld in een dading. Er werd gevraagd of ik de documenten gezien heb. Het zijn journalisten – een woord van lof voor de pers en de media, die een fenomenale rol spelen in deze zaak, waar ik hen oneindig dankbaar voor ben – die mij de informatie doorspelen, die mij vragen stellen. Ik beantwoord die ook.

Maar wat lees je in die dading? Dat er al sinds jaar en dag afvalhopen liggen met zeer zware verontreiniging vanuit 3M. Waarom wordt er niet opgetreden tegen 3M vanwege die afvalhopen? Er is een permanente uitloging vanuit die afvalhopen naar het grondwater. Mevrouw Griet Van Gestel van de OVAM heeft gezegd dat de OVAM onvoldoende kennis heeft over die uitloging. Het is al erg dat je onvoldoende kennis hebt over iets wat de bodem in een straal van 15 kilometer verontreinigt, maar ondertussen blijven die afvalhopen bij 3M liggen en blijft die uitloging naar het grondwater doorgaan. Die 1.600.000 nanogram, daar kan dus nog wat bij komen. Ik denk dat daarrond een zeker cynisme gold in dat technisch verslag: als je toch al waarden van 1.600.000 nanogram opmeet, dan doet het er eigenlijk niet meer toe. Dan is 70 microgram een lachertje. Waarom zou je je daar zorgen over maken? Je gooit dat toch gewoon op de hoop. Het doet er toch niet toe.

Die afvalhopen worden nu in die veiligheidsberm gestopt. Dat is het misdrijf dat 3M nu pleegt, die lokalisatie in die veiligheidsberm, samen met de uitgegraven grond van

Oosterweel. Het is zo flexibel dat ook het slib van de Palingbeek daarbij gestopt wordt, aldus de heer Vrancken, zonder toegangscontrole. Dan zit je aan die 1000 microgram.

Dan kom ik bij het argument van die POP-verordening. Daarin staat dat iets een afvalstof is vanaf 50 milligram. Dat is een hoge waarde, 50.000 microgram. Dat is wat de heer Vrancken in antwoord op mijn mails ook altijd zei: "We gaan toch niet moeilijk doen over 1000 microgram in een veiligheidsberm, want het is pas afval vanaf 50.000 microgram." Hij zei het misschien niet met zoveel woorden. De POP-verordening, specifiek het artikel waar ik de hele tijd op gewezen heb, spreekt natuurlijk over het traject tot aan die 50 milligram. Vanaf 50 milligram spreek je van een afvalstof, maar er is ook het traject tot aan die 50 milligram. Als je de heer Vrancken of anderen zou volgen en zou zeggen dat het maar vanaf 50 microgram een afvalstof is, dan zou je eigenlijk moeten zeggen: "Dan mogen we alles dat minder bevat, overal zomaar rondstrooien, want het is geen afvalstof." We zijn het er nochtans allemaal over eens dat grond met meer dan 3 microgram PFOS niet gebruikt kan worden. In die POP-verordening staat trouwens dat een nuttige toepassing verboden is, wat logisch is. Het gaat dus niet op dat je je enerzijds moe zit te maken in normen en toetsingswaarden die allemaal rond die 3 of die 8 microgram draaien, terwijl je grond tot 50.000 microgram at random nuttig gaat toepassen. Dat is de insteek die men met die veiligheidsberm heeft.

Hoe verklaart men dat? Je zou het 'bouwkundig bodemgebruik' kunnen noemen, maar dat kan al niet, want in de richtlijnen van de OVAM is 70 microgram de bovengrens voor bouwkundig bodemgebruik, zogezegd voor de PFOS-worstenbroodjes – die geen PFOS-worstenbroodjes zijn, want het is gewoon grond met een folie eroverheen. Die 1000 microgram figureert daar niet in. En dus spreekt men over 'gebruik binnen de kadastrale werkzone', omdat de regelgeving voorziet dat je binnen de kadastrale werkzone een soepele benadering kunt hanteren. Maar daarbij moet je twee zaken kunnen bewijzen, namelijk dat dat geen bijkomende impact heeft op de grondwaterkwaliteit en dat er geen verder blootstellingsrisico is. En wat dat betreft kan ik alleen maar vermoeden dat daar het cynisme gespeeld heeft van 'als je al in zo'n verontreinigde zone zit, dan doet het er eigenlijk niet toe en kun je daar zo'n veiligheidsberm maken.' Maar de POP-verordening zegt wel degelijk dat die nuttige toepassing niet kan. Als antwoord daarop haalt men – en dat is van een zeer verregaande techniciteit, maar ik heb die onbeantwoord gelaten, want je hebt de redenering niet nodig om te zeggen dat de rest illegaal is – het gehalte aan gevaarlijke stoffen aan, om te zeggen: "Het is niet omdat je al 1000 microgram hebt, dat dat dan kwalificeert als de gevaarlijke stof die in die POP-verordening wordt vernoemd." Maar dat is van een extreme techniciteit die met technici van de overheid verder bekeken moet worden. Ik deel dat standpunt totaal niet.

Maar nogmaals, we hebben dat standpunt zelfs niet nodig om te zeggen dat die veiligheidsberm illegaal is, omdat je zoiets niet binnen de kadastrale werkzone kunt doen. Wil je dat wel doen – en dat is hier ook al gezegd door de bodemdeskundigen van ABO – dan heb je een bodemsaneringsproject nodig. Maak er een bodemsaneringsproject van, laat dat vergunnen, en dan geldt dat als de uit te voeren sanering. Maar een hypocriete vergunning aanvragen voor een stedenbouwkundige constructie waar men post factum de stabiliteit van heeft laten berekenen – altijd interessant om te weten dat de constructie stabiel zal zijn, nadat de vergunning verleend is – maar waarop op geen enkele mogelijke manier een effectenbeoordeling is gebeurd … Je hebt die ontluchtingspijpen, waaruit gassen ontsnappen. Als men al bezorgd is over bloedresultaten – we keren terug naar de hoorzitting van vorige week – waarom moeten de mensen dan ook nog eens de gassen uit die veiligheidsberm inademen?

Goed, ik kom tot die lozingsnorm, artikel 159 van de Grondwet en het onderhandelen van normen. Ik vind het prima dat er onderhandeld wordt over normen. Waarom? Omdat ik het prima vind dat er over een vergunningsaanvraag en de inhoud daarvan onderhandeld wordt. 'Onderhandelen' is eigenlijk niet het juiste woord; het is eerder een gesprek met de adviesverlenende overheidsorganen. Het Omgevingsvergunningendecreet hanteert een dubbele insteek. Enerzijds is er de projectvergadering, een soort geofficialiseerd

vooroverleg. Daarnaast heb je – en dat staat uitdrukkelijk in de parlementaire voorbereiding van dat decreet – het informeel vooroverleg, waar ik ook 30 jaar lang gebruik van heb gemaakt. Ik ben de ambtenaren stuk voor stuk heel erg dankbaar voor de feedback die je tijdens dat overleg krijgt. Je gaat naar het betrokken overheidsorgaan, licht je vergunningsaanvraag toe, vraagt hoe haalbaar en bespreekbaar alles is. Je maakt je huiswerk op voorhand. Als ook 3M op die manier met AGOP-Milieu, de adviesverlenende overheid (Afdeling Gebiedsontwikkeling, Omgevingsplanning en -projecten), samenzit en duidelijk maakt wat zijn polluenten zijn, zelfs FBSA, en dat zijn parameter onder de detectielimiet zit en vraagt of het overheidsorgaan ermee akkoord gaat dat daar geen norm voor wordt aangevraagd, dan is dat prima. Maar nu zal moeten blijken hoe alles in elkaar zit. Zit het onder de detectielimiet? Was er een project-MER opgemaakt, dan was dat misschien wel gebleken. En zelfs als 3M het niet had meegedeeld, dan zijn er daar weer de performante, competente bevoegde ambtenaren die naar dat dossier kijken en zelf voor een stukje onderzoeksrechter moeten zijn. Als zij de stoffenbalans zien, als zij zien wat er allemaal geproduceerd wordt, dan stellen zij daar wel eens een vraag over: "Als je dit produceert en je zit met die polluenten, waar gaan die dan naartoe?" Je kunt er zelfs gewichten op kleven. Zelfs al zit een bepaalde stof onder de detectielimiet, een bedrijf kan toch berekenen hoeveel er op jaarbasis ongeveer van die stof geproduceerd wordt. Zelfs als men geen lozingsnorm kan bepalen omdat men onder de detectielimiet blijft, dan nog kan men een vuilvrachtnorm opleggen, op jaarbasis. Als je al in een situatie zit, in de Antwerpse haven, waar de norm voor sommige stoffen in het oppervlaktewater al tweehonderd keer overschreden wordt, dan moet je tussenkomen, ook al zit je onder de detectielimiet. En dat kun je doen in het kader van het informeel vooroverleg. Dat kan perfect. MER, inderdaad. Vergunningverlening, prima. De industrie is niet de vijand. Er moet effectief samengezeten worden met de industrie. Maar die naïviteit moet weg en die ambtenaren moeten die dossiers op een goede manier bekijken.

Het lozingsplan zit een beetje in dezelfde orde. Nu is er een machtsontplooiing voor de handhaving en gaat men tonen dat de handhaving wel nog werkt, met vier overheden tegelijkertijd. Maar wat stelt dat voor? Het huiswerk had gedaan moeten zijn tijdens de milieueffectenrapportage en de vergunningverlening. Je kunt wat toen moest gebeuren, nu niet via handhaving gaan rechtzetten, al bricolerend. Een lozingsplan opstellen … het is nu inspectie die aan zet is, maar die heeft geen enkele ervaring met normen. Bij vergunningverlening heb je AGOP-Milieu, de Vlaamse Milieumaatschappij (VMM), het Agentschap voor Natuur en Bos (ANB). Al die ogen kijken mee om te bepalen wat de juiste normen zijn. En nu gaat men aan de inspectie, die daar geen enkele ervaring mee heeft, opdragen om een lozingsplan op te stellen voor dat bedrijf en het ook te controleren. Zo werkt het niet.

Waarom heb ik gezegd wat ik in de media heb gezegd? Als een vervolg van artikel 159 van de Grondwet. Voor alle duidelijkheid, artikel 159 van de Grondwet leidt niet tot een schorsing van de vergunning of een vernietiging ervan. Die vergunning blijft in het rechtsverkeer, maar de betrokken partijen, de procespartijen, bepalen onderling – inter partes – dat die vergunning onwettig is en buiten toepassing wordt gelaten. Dat is minder verregaand dan een vergunning uit het rechtsverkeer halen, maar het heeft de facto natuurlijk wel een gelijkaardig resultaat. Dat bedrijf of infrastructuurproject weet dan dat het met een onwettige vergunning zit.

Specifiek voor 3M is mijn pleidooi om het huiswerk volledig overnieuw te doen, omdat er nu heel veel bricolage aan de gang is en omdat handhaving allerlei zaken moet doen die niet tot haar bevoegdheden behoren. Er is ook de lopende procedure voor de bijstelling van de lozingsnorm alleen maar voor PFOS, wat heel fragmentair is, want ook de stikstofemissie moet geremedieerd worden. Die procedure is bovendien niet gebaseerd op een voorafgaande effectenbeoordeling, waardoor het niets waard is. Er zijn dus behoorlijk wat mankementen en mijn pleidooi is om dat opnieuw te gaan doorlopen. Maar uiteraard moet dat oplossingsgericht gebeuren. Je kunt aan 3M niet gaan zeggen: "Stop nu eventjes tot alles doorlopen is, en daarna kunnen jullie weer verder." Dat gaat niet. Er is in de regelgeving trouwens een bepaling die stelt dat als je je hernieuwing tijdig aanvraagt, je

verder kunt blijven exploiteren tot als de vergunning vernieuwd is. De deputatie van de provincie Antwerpen zou de vergunning dus kunnen intrekken of opheffen. We moeten geen schade berokkenen aan het bedrijf, maar er wel voor zorgen dat 3M terugvalt op die decretale basis, zodat het bedrijf zijn exploitatie kan verderzetten tot er weer een wettig besluit is. No harm done, maar op het eind van de rit zit men met een wettig besluit, en dat is wat telt.

Ook voor Oosterweel geldt dat. Mijn eerste reflex was een verantwoordelijkheidsreflex, mede omdat ik zelf voor zoveel infrastructuurprojecten werk. Het is natuurlijk geen oplossing om zo'n project te gaan stilleggen. Om die reden heb ik ook al die statements gedaan, ook over die dading. Je hebt effectief veel problemen, je moet die oplossen, maar je kunt het onderste niet uit de kan halen, want 3M zit daar in een machtspositie en je wilt je project natuurlijk ook realiseren. Maar hier heb ik nadien toch moeten vaststellen dat de zorg om die milieueffecten nu toch veel groter is. Ik vind dat je het nu niet meer kunt maken om zomaar verder te gaan. Breng eerst in kaart wat de effecten zijn, zorg dat er een wettig vergunningsbesluit is, alleen al vanwege de gigantische voorbeeldfunctie van het dossier-3M en de Oosterweelverbinding. Als je bij die twee beeldbepalende dossiers gaat blijven bricoleren en gaat blijven tonen dat het er allemaal eigenlijk niet zo toe doet, dan heb je geen milieubeleid meer in Vlaanderen en kun je aan geen enkel bedrijf in Vlaanderen op een ernstige manier vragen om een vergunning aan te vragen.

Dan was er de vraag om aan vergunningverlening voor de hele haven te doen. Ik heb al meermaals aan de Antwerpse haven gesignaleerd dat het verstandig zou zijn om dat te bekijken vanwege de stikstofproblematiek. Dat was nog voor het stikstofarrest. De Europese regelgeving laat toe om in een situatie met een significante impact toch nog een vergunning te verlenen als je project de zogenaamde ADC-toets doorstaat. Daarbij moet je kunnen aantonen dat er geen alternatieven zijn (A), dat er dwingende redenen van openbaar belang zijn (D) en dat je compenseert (C). Die 'D' heb je nodig. Als elk bedrijf in de Antwerpse haven nu geconfronteerd wordt met een geschorste, vernietigde of onwettig verklaarde vergunning vanwege een significante impact op Europese natuur, dan kan de haven soelaas bieden. Dan zouden we kunnen komen tot een redenering dat die stikstofuitstoot voortkomt uit de havenactiviteit en dat er compensaties komen als de haven daar de tijd voor krijgt. Maar daarvoor hebben we die 'D' nodig. Om die reden zou het verstandig zijn om dat verder te bekijken, dat overkoepelend vergunningenbeleid voor de haven als een soort groot bedrijventerrein.

Mijnheer D'Haese, hoe ver reikt de verplichting tot monitoring? Ook op dat vlak ben ik met verstomming geslagen toen bleek dat het bodemsaneringsproject en de opgelegde bodemonderzoeken stopten aan de bedrijfsgrenzen. Mijn God, zijn we dáárvoor al zolang bezig met milieuregelgeving en -beleid? Je moet de contouren van de verontreiniging in het beschrijvend bodemonderzoek in kaart brengen en je moet gaan tot waar die contouren reiken, en die reiken verder dan de bedrijfsgrenzen. Eenzelfde redenering geldt voor de monitoring van je bedrijfsactiviteit. De Richtlijn Industriële Emissies is erop gericht dat een exploitant in kaart brengt wat de resultaten zijn van de emissies. Dan moet je gaan tot waar de uitstoot reikt. Dan is dat dikke pech voor 3M, maar het is ook hun eigen schuld. Als hun verontreiniging tot 15 kilometer of nog verder reikt, dan moet de monitoring ook zo ver reiken.

Dan was er de vraag wat er gebeurt als een bedrijf een richtlijn niet volgt. Wordt dat strafrechtelijk gesanctioneerd? Op Europees niveau heb je twee wetgevingsinstrumenten. Ofwel gebruikt men een verordening, zoals de POP-verordening. Die is rechtstreeks en uniform toepasbaar in alle Europese lidstaten en hoeft niet omgezet te worden in nationale regelgeving. Een richtlijn laat de lidstaten altijd enige vrijheid bij de omzetting naar nationale wetgeving, al moet men het doel natuurlijk wel realiseren en is er voor heel heldere bepalingen, zoals die eis rond de 5 of 10 jaar, natuurlijk geen beoordelingsruimte. Je moet er alles aan doen om de richtlijn conform te interpreteren, de regelgeving toe te passen. Doe je dat niet, dan zal dat vanuit de Vlaamse regelgeving strafrechtelijk gesanctioneerd worden. Het merendeel van die bepalingen is zo geregeld.

Er was de vraag of er sprake kan zijn van een misdrijf, als er geen regelgeving bestaat. Wel, daarin zit de grote waarde van die algemene milieuzorgplicht, die strafrechtelijk gesanctioneerd is. Die algemene milieuzorgplicht is een vangnetbepaling. Die stelt dat je altijd alle nodige maatregelen moet nemen om schade en hinder te voorkomen, ongeacht wat er in de milieuvergunning staat.

De vraag was ook of er al succesvolle strafprocedures gevoerd zijn. In de jaren 90-begin jaren 2000 zijn er extreem zware procedures gevoerd gebaseerd op artikel 22 van het Milieuvergunningsdecreet. Er was daarom ook enorme commotie over dat artikel. Het regende procedures waarbij het legaliteitsbeginsel ervan in vraag werd gesteld. Je kunt maar een misdrijf plegen als je ook beseft dat je een misdrijf pleegt. De vraag was dus altijd of een exploitant wel wist of hij een misdrijf pleegde. Het Grondwettelijk Hof heeft de milieuzorgplicht in 2008 gevalideerd en, meer nog, heeft de redenering ook gevalideerd rond emissie en immissie. Als er bijvoorbeeld iets misgaat bij de immissie en de milieukwaliteit komt in het gedrang, dan moet je meer doen dan de BBT. Het Grondwettelijk Hof heeft dat letterlijk gezegd en heeft ook gezegd dat een exploitant perfect weet wat hij moet doen als hij meer moet doen dan de BBT. Dat is een grote discussie voor de toekomst: we moeten weg van die BBT, we moeten naar 'meer dan BBT', maar wat is 'meer dan BBT'? Hoe innovatief moeten we op dat vlak worden?

De voorzitter: Mevrouw Larmuseau, ik kijk even naar de timing. Er zijn nog veel vragen. Kunt u iets beknopter antwoorden? Anders gaan we echt wel in de problemen komen.

Isabelle Larmuseau: Ik wil de vragen heel graag allemaal beantwoorden, maar ik zal het iets beknopter doen.

Goed, afval, wat is dat? Afval is eenvoudigweg alles wat je wilt of moet achterlaten. Zodra dat het geval is, zit je met een afvalstof. Waarom verwijs ik daar altijd naar? Ik heb er 20 jaar over gedaan om daar strafrechtelijke precedenten rond te doen ontstaan, een eerste in een zaak rond een chemisch bedrijf en een tweede – een belangrijker – in een zaak rond een rubberverwerkend bedrijf dat al van begin de jaren 1900 actief is. Dat bedrijf gebruikte gechloreerde solventen en had een verontreiniging doen ontstaan waarbij er 10 centimeter solventen op het grondwater lag, tot 1 kilometer ver. Ik heb toen een klacht neergelegd met burgerlijke partijstelling. Dat is dankzij de federale politie op een zeer performante manier tot een strafdossier gekomen. Uit het dossier bleek dat de werknemers van dat bedrijf elke dag een ton solventen weggoten aan de grens van het bedrijfsterrein. Dat stond zo in het dossier. Ik heb toen de veroordeling verkregen voor illegaal achterlaten van afvalstoffen. Het punt daar was dat je bij die gechloreerde solventen bodemnormen had en dus eigenlijk maar zou moeten saneren tot op het niveau van die normen, maar het vonnis sprak van een volledige afvalverwijderingsplicht. Daarbij moet je wel beseffen dat er ondanks die volledige afvalverwijderingsplicht nog steeds vele tonnen afval in het grondwater achterblijven, omdat het vaak technisch onmogelijk is om ze eruit te halen. Maar juridisch gezien speelt die algehele verwijderingsplicht.

Mijnheer Daniëls, wat is waar toepasselijk? Ik denk dat ik daar al deels op geantwoord heb. Dat is misschien ook meer iets voor de heer Van Calster.

Ook wat de dading betreft, heb ik al geantwoord. Ik was zelf geshockeerd na mijn eigen statements. Ik kan niet zeggen dat mijn standpunt gewijzigd is, maar ik heb wel vastgesteld dat ik mij gewoon vergist heb. Die milieueffectrapportage moet uitgevoerd worden.

Wat de BBT en 'meer dan BBT' betreft: ik dacht dat het evident was – en daarom heb ik het slechte nieuws niet gebracht – maar het enige juridische antwoord daarop is dat je de vergunning moet weigeren. Als de milieukwaliteitsnorm overschreden is en een bedrijf meer moet doen dan de BBT, terwijl dat onmogelijk is, dan moet je de vergunning weigeren. Dat lijkt gek, maar dat weten we sinds het stikstofarrest ondertussen wel. Het stikstofarrest is een toepassing daarvan: de milieugebruiksruimte is vol, alles zit vol met

stikstof, dus als je in de buurt daarvan een activiteit wilt starten die voor stikstofemissies zal zorgen, dan gaat dat niet en moet de vergunning geweigerd worden.

Mijnheer Sintobin, ik heb geantwoord op de vraag of de dading in strijd is met milieurecht. Die veiligheidsberm, die afvalhopen en dat grondverzet zijn inderdaad in strijd met het milieurecht. Is de Vlaamse overheid daarvoor aansprakelijk? Ja, strafrechtelijk zelfs, mocht er een strafrechtelijk onderzoek komen. Er is een misdrijf gepleegd en men zal daar strafrechtelijk voor vervolgd worden, zowel de natuurlijke persoon als de rechtspersoon.

Mevrouw Rombouts, inzake de nuttige toepassing en die POP-verordening: het antwoord is logisch. Je kunt niet zeggen dat grond vervuild met meer dan 3 microgram PFOS per kilogram niet meer bruikbaar is en tegelijkertijd grond vervuild tot 50.000 microgram PFOS nuttig gaan toepassen.

Dan wat de technische regelgeving betreft: het is nu in handen van die erkende bodemdeskundige. Door die niet-genormeerde parameters en anderzijds door die bevoegdheidsoverdracht naar erkende bodemdeskundigen, staan zij nu in de frontlinie en dreigen zij nu strafrechtelijk vervolgd te worden, omdat zij die verantwoordelijkheid hebben moeten nemen om in een technisch verslag hun goedkeuring te geven. Ook dat is heel kwalijk. De OVAM en de Grondbank hebben het dan wel gevalideerd, maar naar besluitvorming toe is de overheid niet aan zet. De bodemdeskundigen hebben de redenering gemaakt dat het niet uitmaakt op het vlak van de impact op grondwater of blootstellingsrisico. Die techniciteit van die regelgeving is zeker te herbekijken.

De Groenfractie had een vraag rond transparantie. Dit is nu een historisch moment om uitvoering te geven aan de verplichting van actieve verspreiding van vergunningen. Hoelang vragen we nu al niet dat er een vergunningendatabank komt? De Richtlijn Industriële Emissies stelt zelfs dat vergunningen via het internet openbaar moeten worden gesteld, alsook de resultaten van de emissiemonitoring. Welnu, goed, laten we daar uitvoering aan geven.

Er was ook een vraag naar handhaving. In feite is het heel illustratief. Men wil de burger positioneren als heel vervelende personen die procedures opstarten. "We moeten hun zoveel mogelijk middelen ontnemen om procedures op te starten, want dat is vervelend. Ze vechten van alles aan en doorkruisen zo van alles." Maar in de Antwerpse haven heb je geen burgers. Je ziet daar vergunningen met een fenomenale stikstofuitstoot, wat niet alleen een bedreiging is voor de Europese natuur, maar ook voor de nabijgelegen woonwijken. Heb je daar ooit bezwaar tegen? Neen, want mensen denken er niet aan, ook al is die gezondheidsimpact er wel, en die wordt niet bijgestuurd. De afwezigheid van burgers bij de Antwerpse haven is een verklarende factor voor waarom er daar weinig procedures zijn en waarom er daar ogenschijnlijk weinig alarmerends gebeurt. Transparantie is daar het antwoord. Bij gebrek aan burgers zal er nu en dan iemand moeten verifiëren wat er allemaal in die vergunningsbesluiten staat. Ik denk dat transparantie er dringend moet komen.

Ik ben blij dat er een vraag gesteld is in verband met het drinkwater. Toen ik dat vorige week hoorde … Ik val telkens opnieuw van mijn stoel. De werkzaamheden zijn nu al een hele tijd aan de gang. Er is het Duitse voorbeeld, er is het Italiaanse voorbeeld, waarbij we weten dat er een gezondheidsimpact is als het in het drinkwater zit. En dan hoorde ik als antwoord op uw vraag: "Ah ja, het drinkwater, dat zullen we dan ook nog eens bekijken." Dat dacht ik al. Ik zou dat ook doen, het drinkwater eens bekijken.

Wat de berm betreft: ik vind het ook ongelooflijk dat men zegt dat het 100 miljoen euro extra zou kosten, als die berm er niet zou zijn. Maar zo werkt het niet. Zou de milieueffectrapportage en de vergunningverlening bij een complex project anders verlopen zijn? Ik denk het wel, omdat alles bij een procedure complexe projecten vervat zit in twee besluiten: een voorkeursbesluit voor de tracékeuze van Oosterweel en een projectbesluit voor de uitvoering van dat tracé. Die regelgeving is niet uit het niets gekomen, want

Nederland heeft ongeveer net dezelfde regelgeving, voortbouwend op een tracébesluit, dat daar trouwens zeer goed werkt. Een tracébesluit is een zeer ingrijpend besluit, dat op een zeer doordachte manier, na een doorgedreven effectenbeoordeling, moet gebeuren. In 2008 heeft 3M aan BAM (Beheersmaatschappij Antwerpen Mobiel) meegedeeld dat de grond met PFOS verontreinigd is, maar in 2016 is beslist om het tracé daar te leggen, uitgerekend in de zone met de zwaarste verontreiniging op wereldniveau. Met een project-MER-nota, geen volwaardig MER, heeft men dat onderzocht, maar zoiets had men via een alternatievenonderzoek moeten nagaan, binnen een project-MER. Daarbinnen kun je verschillende tracés nagaan en de effectenbeoordeling maken. Dat is in dezen niet gebeurd, maar men gebruikt dat nu wel als verantwoording. Nogmaals, men kan die overwegingen maken. Bij complexe projecten gebeurt die effectenbeoordeling geïntegreerd, samen met de maatschappelijke kosten-batenanalyse (MKBA). Men had die redenering van die 100 miljoen euro dan al kunnen maken. De MKBA kan de effectenbeoordeling of het milieubelang nooit ondersneeuwen, maar dan heb je ze wel allemaal mooi naast elkaar. Dat is het goede aan die procedure complexe projecten: je hebt alle verschillende toetsen en de MKBA mooi parallel, en op basis daarvan kun je dan een weloverwogen beslissing nemen over het tracé en de kostprijs.

Hetzelfde geldt voor die 8 miljoen euro voor de 'black box' die we gaan openen als de Scheldetunnel gegraven wordt. Welke verontreiniging gaan we aantreffen, hoe diep zit ze, waar gaat het verontreinigd slib naartoe? Dat zijn allemaal onbeantwoorde vragen, maar men kent wel het bedrag al: het zal 8 miljoen euro meer kosten. Dat gaat zo niet.

Dan kom ik tot uw vraag, voorzitter: wat is in dezen de aansprakelijkheid van de overheid? De gerechtelijke procedures lopen nog, dus het was inderdaad misschien beter geweest om mij hier vandaag niet uit te nodigen en de gerechtelijke procedure af te wachten. Het is niet mijn bedoeling om een voorafname te gaan geven op wat een rechter zou kunnen beslissen. Maar als overheid heb je wel die verantwoordelijkheid. Je weet dat al die zaken er zijn, je kent de risico's. En toch wordt maanden gewacht vooraleer dat onderzocht wordt. Als dat nu slecht uitdraait, hoe ga je dat dan uitleggen? Wat is de aansprakelijkheid? Dat zijn moeilijke kwesties. Als overheid zou ik daar voorzichtig mee zijn. Dat is ook een van mijn eerdere statements. Met het precedent van de gechloreerde solventen indachtig, had de overheid een procedure tegen 3M op één been kunnen winnen, maar nu is er een zodanige chaos ontstaan, waarin 3M – ik zal het nog eens herhalen – de minste milieucrimineel is en men voor de rest naar anderen gaat kijken.

Mijnheer Van Calster, u hebt het woord. *(Gelach)*

Geert Van Calster: Voorzitter, hoeveel tijd gunnen u en uw leden mij?

De voorzitter: Ik stel voor dat u aanvult waar nodig. Het lijkt me logisch dat u ook ruim de tijd krijgt om vragen te beantwoorden.

Geert Van Calster: Ik zal mijn best doen om niet langer dan zeven minuten te spreken.

In uw vragen en tussenkomsten ontwaar ik drie niveaus van vraagstelling. Het eerste niveau heeft heel concreet betrekking op het dossier waarvoor de commissie ook is samengeroepen. Het is zo dat mevrouw Larmuseau daar veel vertrouwder mee is dan ik, dus dat is het niveau van vragen waar ik niet zo heel veel aan kan toevoegen, denk ik. Het tweede niveau is een soort van mesoniveau: wat betekent dit Vlaamse dossier nu voor het hele PFAS-verhaal, Vlaams, Belgisch en ook Europees of internationaal? Daar kan ik wel wat mee aanvangen. Het derde niveau betreft eerder bijna langetermijnfilosofische, maar ook heel belangrijke ecologische en economische overwegingen over duurzame ontwikkeling, en de positie van Vlaanderen daarin. Dat is ook extreem belangrijk. Ik weet niet in hoeverre uw commissie zich in haar eindrapport met elk van die niveaus zal kunnen bezighouden. Ik hoop dat ze ook ten minste een aanzet geeft tot de laatste twee niveaus, en dus niet enkel het eerste. Daarmee heb ik al een minuut van mijn zeven minuten opgebruikt, maar met de resterende zes kom ik ruimschoots toe.

De eerste vraag die ik even wil bekijken, is die over de VS. U mag zich niet vergissen, want ik wil niet zeggen dat de EU achterloopt qua reglementering. Je hebt eigenlijk twee manieren om milieuproblemen aan te pakken. Ofwel zeg je als overheid dat je regelgeving gaat opleggen, vanuit een soort 'command and control'-filosofie, ofwel vertrouw je op de meer algemene aansprakelijkheidsregels, waar ik straks ook nog op terugkom; idealiter doe je de twee. In de VS ligt het zwaartepunt eerder bij het aansprakelijkheidselement, zoals ook de heer Schiltz aanhaalde. Dat heeft onder andere te maken met politieke keuzes, want dat was zeker niet het geval voor de Reagan-administratie, maar sinds Reagan is dat een duidelijk onderdeel van het federale Amerikaanse milieubeleid. Federaal, want op statelijk niveau – New York, Vermont, Maine, ook California lopen vaak voorop – zijn er wel degelijk positieve of proactieve reglementeringen rond PFAS.

Dat brengt me bij de tweede vraag, want in een federaal systeem zoals de VS of de EU – de EU is dan wel niet helemaal een federaal systeem – heb je idealiter de twee, waarbij ze op elkaar inspelen. Er is een aansprakelijkheid, er komt een proces, en de regelgever haakt daarop in. En in zo'n federaal systeem heb je ook de statelijke niveaus die daarin al dan niet vooroplopen, naargelang hun keuze, en ook daar speelt het federale niveau dan op in. Een verschil in wetgeving in verschillende staten of lidstaten is namelijk niet aantrekkelijk, niet voor de industrie noch de volksgezondheid noch het leefmilieu.

Daarom is die gold-plating – en dat bevindt zich dan meer op het derde niveau – zo belangrijk. Waarom zou je als regio, zeker in een periode van Green Deal, sustainable chemistry, de ecologische omwenteling en die 'Energiewende', in godsnaam niet vooroplopen als je een innovatieve regio beweert te zijn? Dan zorg je er namelijk voor dat jouw wetgeving, en dus waarschijnlijk ook de knowhow en expertise van jouw industrie, de meeste kans maakt om op de een of andere manier in die federale of Europese wetgeving opgenomen te worden.

De VS hebben dat op internationaal niveau heel goed begrepen. Er beweegt internationaal weinig op het vlak van internationale milieuwetgeving zonder dat de VS er als eerste voor hebben gezorgd dat hun industrie de alternatieven in handen heeft. In de EU hebben regio's als Duitsland dat goed begrepen, en internationaal ook Japan, maar Vlaanderen loopt op dat vlak altijd wat achterop, zeker met de recentere idee tegen gold-plating. Dat is absoluut een vergissing, en dat is iets wat op beleidsmatig niveau absoluut omgekeerd moet worden. Daarbij mag men Antwerpen niet verwarren met de rest van de Vlaamse industrie. Met Antwerpen doel ik dan op de grote industriële producenten van een aantal heel gespecialiseerde chemische producten. Die mag je niet verwarren met de vele kmo's die die vooruitstrevende rol wel voorstaan.

Een meer juridische vraag is die naar uitgegraven grond, grondverzet en sanering. De Vlaamse oplossing voor grond als afval en het normeren via kwaliteitsnormen en grondsaneringsnormen, is niet onbetwist of onbesproken op Europees niveau. Ook Italiaanse initiatieven in die sector hebben de wenkbrauwen doen fronsen in Brussel. Het is zeker niet zo dat alle uitgegraven grond die toegepast wordt op basis van de criteria grondverzet in Vlaanderen, niet langer een Europese afvalstof is. Daar ben ik echt niet van overtuigd. Het is dus niet omdat er via grondverzet een goedkeuring is, dat je kunt zeggen dat het ook Europees gezien geen afvalstof meer is.

Er waren heel belangrijke en interessante vragen over samenwerking tussen nationale en internationale normen. Er zijn een aantal aanknopingspunten, ook puur juridisch. Het is bijvoorbeeld perfect mogelijk dat Nederland zegt dat uitgegraven grond in Nederland moet voldoen aan de Nederlandse normen. Als men die grond wil uitvoeren naar Vlaanderen, waar de normen minder streng zijn, dan zijn er aanknopingspunten om dat tegen te houden. Dat gebeurt vaak. Gebruikt asfalt is een klassiek voorbeeld. Gebruikt asfalt wordt uitgevoerd naar lidstaten, tot voor kort Litouwen, waar de normen veel minder streng of zelfs onbestaand zijn, maar er zijn wel degelijk aanknopingspunten in die nationale regelgeving, op voorwaarde natuurlijk dat het een en ander wordt aangemeld, maar dat is een andere technisch-juridische discussie. Als je zulke strenge normen wilt opleggen aan

export uit je regio, dan moet die export wel goed aangemeld worden onder de Europese transparantieregels om alles af te kunnen dwingen.

De vele vragen over het kluwen van wetgeving op internationaal en nationaal niveau: ik geloof niet dat milieuwetgeving zo complex is. *(Opmerkingen van Isabelle Larmuseau)*

Het is niet gemakkelijk, maar ik doe zoals u weet ook internationaal privaatrecht (IPR) en internationaal handelsrecht. Voor een bank is het ook niet eenvoudig om te weten of hij nog zaken kan doen met iemand die op een of andere manier betrokken is bij bijvoorbeeld Afghanistan, gezien het complexe bestaan van exportwetgeving inzake banking en financiële fraude. Het is de taak van de industrie, als zij goederen wil produceren voor het nationale of internationale verkeer, om ervoor te zorgen dat ze de wetgeving opvolgt, en dat doet ze ook. Het is natuurlijk niet altijd even eenvoudig of even gemakkelijk. Er zijn nog openstaande vragen, maar ik denk niet dat de wetgeving op zich zo dramatisch is. Dat geloof ik echt niet en daar bestaan ook oplossingen voor.

Dat neemt niet weg dat een internationale harmonisering heel aantrekkelijk zou zijn. Daar zijn kandidaten voor: ik heb het Stockholmverdrag genoemd, maar er zijn ook andere internationale verdragen. Nu, het Stockholmverdrag en de biocide- of pesticidewetgeving, als je die erop naleest, merk je dat daar zodanig veel uitzonderingen of grandfatheringclauses in staan, dat je als industrie helemaal geen essentieel-gebruik-uitzondering nodig hebt om rechtmatig allerlei stoffen op de markt te zetten. Je zult in de slides zien dat ik verwezen heb naar de coauteur van dat artikel over 'essential use'. Zij heeft ook negen instrumenten, waaronder nationale, internationale en Amerikaanse, waarin 'essential use' wordt gebruikt, onder de loep genomen. Zij concludeert dat 'essential use' eigenlijk totaal niet nodig is als je een aantal echt gevaarlijke producten wilt produceren of op de markt wilt zetten. Er zitten zodanig veel gaten in die internationale verdragen dat dat eigenlijk allemaal perfect kan, en dat is waarschijnlijk ook een beetje het opzet van de manier waarop die verdragen worden samengesteld. Daarom ook dat men recent merkt, in het kader van die PFAS, dat een aantal wijzigingen zich opdringen.

In mijn slides verwees ik in het kader van productaansprakelijkheid voornamelijk naar 3M, dat in dezen in Antwerpen geen consumentengoederen produceert. De grondregeling is iets anders. Is vervuilde grond een product? Neen. Is gesaneerde grond een product? Wellicht wel. Daar zou die Productaansprakelijkheidsrichtlijn natuurlijk wel een rol kunnen spelen. Bedankt om dat op te merken, want dat is natuurlijk wel een belangrijk element.

Dat geldt trouwens over het algemeen voor afval. Afval is een goed en dus beschermd onder het vrij verkeer van goederen, maar afval is ook vaak een product. Voor allerlei afvalproducten kun je een CE-certificaat krijgen, een certificaat dat het conform de Europese productnormering is. Veel afval is dus gewoon een product, net zoals het een goed is en net zoals het ook nog altijd afval is. Men mag zeker niet denken dat iets een product wordt omdat het niet langer afval is, of omgekeerd. Dat zijn geen communicerende vaten; daar bestaat ook de nodige rechtspraak over.

Ad nauseam breng ik ook nog eens de boodschap dat het concept 'beste beschikbare techniek' op Europees niveau nooit betekend heeft dat de overheid een vergunning moet geven, zodra je als industrie de BBT gebruikt. Dat is natuurlijk niet zo. Daarvoor was BBT nooit bedoeld. Er is ook veel kritiek op het concept, want het geeft allerlei problemen, bijvoorbeeld de lock-in van bepaalde technologieën, waardoor concurrenten hun producten niet langer op de markt kunnen zetten, omdat ze niet aan die BBT voldoen. Maar het concept was nooit bedoeld om te zeggen dat je, zodra je de BBT toepast, volledig in orde bent op het vlak van emissienormen. Dat is nooit het geval geweest. Recentere wijzigingen in de Richtlijn Industriële Emissies hebben dat ook heel duidelijk naar voren gebracht.

Ten slotte, de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) mag zeker niet vergeten worden – dat is dat macroniveau. Als men zich afvraagt tot welk forum zich te richten voor een aantal heel praktische vragen, zoals rond diagnostische

technieken: daarvoor is de OESO heel belangrijk. Dat is misschien wat bizar, omdat de OESO op het eerste gezicht een organisatie is voor economische ontwikkeling, maar net zoals op het Europese en op het Amerikaanse federale niveau heeft men binnen de OESO goed begrepen dat verschillende milieuwetgevingen binnen de verschillende leden van de OESO het internationaal handelsverkeer in het gedrang brengen. Vandaar die zeer uitgebreide aandacht van de OESO voor nieuwe technologieën en voor de impact van oude technologieën, zoals de PFAS.

Of men een bedrijf kan stilleggen, concreet 3M, dat is een vraag die meer over het dossier zelf gaat, en daar heb ik minder kennis van, vrees ik. Maar er zijn wel degelijk instrumenten binnen de Vlaamse wetgeving die daartoe kunnen dienen. Ik neem als burger en als academicus ook aan dat bekeken wordt in welke mate dat al dan niet toegepast moet worden.

Er waren ook heel belangrijke vragen over de dading en het principe dat de vervuiler betaalt. Dat principe is geen positieve verplichting voor private personen, waaronder rechtspersonen, maar natuurlijk wel voor publieke personen, ook semipublieke personen. Maar als jurist zou je – en ik kan dat met grote stelligheid bevestigen, zonder enige kennis van het dossier in kwestie – bij een dading waar klaarblijkelijk een zodanig grote spreidstand is tussen de verplichtingen van de ene speler en die van de andere speler, wel kunnen denken aan ongeoorloofde oorzaak in het overeenkomstrecht, en dan lijkt me dat zo'n overeenkomst zeker niet geheel veilig is voor nietigheidsvorderingen, los nog van het principe dat de vervuiler betaalt.

Dan waren er nog heel belangrijke metavragen over het meten. We kunnen er natuurlijk niet van uitgaan dat je alles kunt meten, ook omdat je niet altijd weet wat je moet meten. Moeten we ervan uitgaan dat je als bedrijf niets meer kunt doen tot er een regel voor is? Inderdaad niet, maar we mogen niet vergeten dat PFAS per definitie door de mens gemaakt zijn. PFAS sluipen niet toevallig in je productieproces. Dat kan gewoon niet. Als een producent dus al sinds de jaren '40-'50 – in milieukringen van de jaren stilletjes – op de hoogte is van gezondheidsproblemen met bepaalde recent ontdekte toepassingen, dan kun je niet zeggen dat je geen verplichtingen hebt op basis van de algemene zorgverplichting of algemene aansprakelijkheidsregels, zeker niet als je ook nog eens opereert in een regio waar zo'n algemene zorgplicht strafrechtelijk is bepaald. Dat je dan niet actief op zoek gaat naar de emissies in het productieproces van die polymeren, dat kun je toch echt niet beweren, denk ik. Maar dat betekent natuurlijk niet dat je voor elke menselijke activiteit honderdduizenden regels moet vastleggen.

En dat brengt me bij de belangrijke algemene thema's inzake circulaire economie, afval, informatiedoorstroming. Er zijn bestaande instrumenten, zoals u ook hebt gehoord. Er is het Aarhusverdrag en de overheidskant ervan. Er is het European Pollutant Emission Register (EPER), dat in principe tot een veel betere informatiedoorstroming zou moeten leiden dan we op dit moment hebben in de EU. Ook Vlaanderen heeft daar duidelijk nog altijd problemen mee, dus dat moet gewoon uitgevoerd worden. We weten dat België worstelt met informatica en openbaarheid – en dan spreek ik uit mijn ervaring als jurist en als een permanent gefrustreerde academicus die maar niet aan alle rechtspraak geraakt, maar dat is een andere discussie. Maar dat moet gewoon uitgevoerd worden.

Nu, los daarvan, zou je je inderdaad kunnen afvragen welke informatie de industrie ons allemaal moet aanleveren. Diezelfde coauteur naar wie ik nu al een aantal keer verwezen heb, Kathleen Garnett, die in Wageningen doctoreert, denkt aan een uitdrukkelijke link – en ik zeg uitdrukkelijk dat dit idee van haar komt – tussen intellectueel eigendomsrecht en milieurecht, een link die nu niet bestaat. Dat is een aantrekkelijke denkpiste. De industrie zegt: "We kunnen toch moeilijk alle informatie over alles wat we proberen en niet gebruiken, doorgeven? Want dan gaat het vanzelfsprekend over zakelijke geheimen en de vrijheid van ondernemen." Maar zodra je een aanvraag doet voor intellectueel eigendomsrecht, zou je toch kunnen zeggen dat de maatschappij, als keerzijde van de medaille, recht heeft op wat je doet. Je zou daar black boxes voor kunnen uitvinden, zodat

zakelijke geheimen niet in het gedrang komen. Maar dat moet dus mogelijk zijn. Die link tussen intellectueel eigendomsrecht en milieu- en gezondheidsregelgeving, die ontbreekt en zou wel eens heel aantrekkelijk kunnen zijn. Dat geldt ook voor ontwikkeling van nieuwe alternatieven, die dezelfde problemen zouden kunnen hebben. Nu we duidelijk op zoek gaan naar alternatieven, moeten we kunnen zeggen wat we nog willen. En dan zitten we terug bij dat 'essential use'.

Afsluitend: de periode net voor de Reagan Administration, de periode van de maanvluchten, was een periode waarin de Amerikaanse federale wetgever zei: "Kijk eens naar die prachtige blauwe planeet die we volledig naar de knoppen aan het helpen zijn." Dat was het moment waarop het Amerikaans Congres besliste om allerlei kaderwetten aan te nemen en uit te rollen. In een van die wetten, de Pollution Act, is het begrip 'essential use' opgenomen, en het is daarna ook een aantal keer toegepast. De Amerikaanse wetgever, die toch niet kan worden verdacht van een proactieve duurzameontwikkelingsidee, zei al in de jaren 60 dat ballonnen op feestjes niet nodig zijn. Dat is onder Reagan dan teruggedraaid, maar de idee van 'het is niet omdat we het kunnen, dat we het ook moeten doen', is helemaal niet 'crazy', Europees of dagdromen, maar dat is 'hard-nosed' Amerikaans kapitalisme uit de jaren 60. Dat is een richting waarin we ook voor PFAS moeten kunnen denken. We moeten zeker niet wachten met PFAS uitschakelen tot we allerlei alternatieven hebben, die mogelijk ook schadelijk kunnen zijn. Laten we gewoon eens nagaan of we al die dingen eigenlijk wel nodig hebben.

De voorzitter: Dank u wel ook, professor Van Calster. Die 7 minuten is niet helemaal gelukt, maar het was wel bijzonder boeiend.

Collega's, ik neem aan dat er nog wel wat vragen of bedenkingen zijn, dus ik stel voor dat elke fractie nog een korte interventie houdt voor eventuele bijkomende vragen. Ik start opnieuw bij collega Schauvliege.

Mevrouw Schauvliege heeft het woord.

Mieke Schauvliege: Ik heb nog één vraag, een relatief korte. Ik wilde eigenlijk nog eens ingaan op artikel 23, mevrouw Larmuseau. In de presentatie heb ik ergens gezien dat de milieu-inspectie conform dat artikel haar inspectieverslagen binnen de vier maanden ter beschikking moet stellen. Klopt dat? Ik heb de afgelopen weken heel hard zitten zoeken naar dat soort informatie, maar ik heb ze nog altijd niet gevonden. Betekent dat dus dat de milieu-inspectie de regelgeving systematisch overtreedt door die verslagen niet ter beschikking te stellen? Hoe kunnen we dat verhelpen?

De voorzitter: De heer D'Haese heeft het woord.

Jos D'Haese: Ik heb nog twee vragen. Mijn eerste vraag gaat nog altijd over die POP-verordening, want dat is me nog altijd niet helemaal duidelijk. Ik snap dat we met een absurde situatie zitten, als we hier allemaal onderzoeken doen rond die 3, 8 of 70 microgram, terwijl er ondertussen een loophole bestaat tot 50.000 microgram. Als ik die POP-verordening lees, dan snap ik niet goed wat u bedoelt als u zegt dat die aanloop naar die 50.000 ook niet zomaar gebruikt mag worden. Ik vroeg mij af of u me dat vandaag nog kunt verduidelijken dan wel om daar documentatie rond te voorzien, want ik wil dat verder uitspitten.

Ten tweede, de milieuzorgplicht, geldt die ook voor de overheid die op de hoogte is? In dezen zijn alle overheden al sinds 2017 op de hoogte van de omvang van de verspreiding, maar daar is tot een aantal maanden geleden zeer weinig actie rond ondernomen. Vallen zij ook onder die milieuzorgplicht, ook al hebben zij de vervuiling niet veroorzaakt?

De voorzitter: De heer Daniëls heeft het woord.

Koen Daniëls: Wat de draagwijdte betreft van een bedrijf in het milieurecht: het is hier daarnet gezegd dat het toch niet kan dat je een heel productieproces hebt, maar niet weet

wat erin gebeurt, wat de restproducten zijn, wat je eventueel afvoert – 'we spoelen de leiding, maar niemand weet wat erin zit'. In het internationaal milieurecht, valt dat onder de milieuzorgplicht. Als je zoiets niet laat weten, is dat schuldig verzuim, is dat valsheid in geschrifte? Wat is de kwalificatie van het niet-meedelen, het niet actief laten weten wat jouw zij-, bij- of afvalproducten zijn? Welke kwalificatie krijgt dat in het milieurecht?

De voorzitter: De heer De Roo heeft het woord.

Stijn De Roo: Ik ga mijn twee laatste vragen nog kort herhalen voor de heer Van Calster. U hebt de stelling geponeerd dat de doorstroming van informatie tussen de industrie en de overheid extreem problematisch is. Is die stelling ingegeven door een Vlaams, Europees of misschien zelfs mondiaal perspectief? Kunt u dat even verduidelijken?

En dan wil ik inpikken op wat u op het einde zei, over dat 'essential use'. Kunt u dat nog meer verduidelijken? Is daar al rechtspraak rond, is er een definitie van dat begrip? Kunt u ons daar achteraf misschien wat meer informatie rond bezorgen?

De voorzitter: De heer Schiltz heeft het woord.

Willem-Frederik Schiltz: Mijnheer Van Calster, die koppeling tussen intellectueel eigendomsrecht en proactieve meldingsplicht zullen we zeker meenemen. Dat lijkt boeiend.

Mevrouw Larmuseau, u hebt een wel heel boude stelling geponeerd, namelijk dat 3M nog de minste milieucrimineel is in dit dossier. Dat is een stevige mokerslag, maar u haalt ook aan dat u zeer goed hebt samengewerkt met verschillende administraties, dat wij degelijke milieuambtenaren hebben en dergelijke meer. Die zijn dan ook geen milieucriminelen. 3M is de minste milieucrimineel. Ik neem aan dat de politiekers dan de milieucriminelen zijn, of wie anders? Ik begrijp dat u verontwaardigd bent, ik deel die verontwaardiging ook. De overheid heeft een beschermingsplicht en moet de burgers beschermen tegen groot onheil, ook milieugevaar, maar ik vind uw statement wel wat kort door de bocht en gevaarlijk – ik zou het zelf niet durven te herhalen. Ik kijk met argusogen naar de juridische procedures die aangespannen zijn en die de juridische aansprakelijkheid van de verschillende partners ongetwijfeld aan het licht zullen brengen. Maar ik had graag een beetje verduidelijking bij dat boude statement.

De voorzitter: Dan geef ik opnieuw het woord aan de sprekers voor nog een korte repliek op die bijkomende vragen.

Isabelle Larmuseau: Ik begin bij de Richtlijn Industriële Emissies. Die bepaalt inderdaad heel erg duidelijk dat de milieu-inspectie zo'n verslag binnen de vier maanden openbaar moet maken. Men verwijst naar de richtlijn over de toegang tot milieu-informatie. Ik heb daarstraks al gezegd dat dat eigenlijk de meest verregaande wetgevingshandeling is op Europees niveau. Artikel 7 betreft zelfs een actieve verspreiding van milieu-informatie, dus eigenlijk ressorteert dat onder dat artikel. Artikel 24 handelt dan over het online ter beschikking stellen van vergunningsbesluiten en risicobeoordeling. Die verwijzen dan naar artikel 4 uit die richtlijn over de toegang tot milieu-informatie, dat handelt over mogelijke uitzonderingsgronden, zoals een lopende strafprocedure. Je zou verwachten dat artikel 23 ook refereert aan een uitzonderingsgrond, zoals een lopende strafprocedure, maar die uitzonderingen worden in dat artikel niet gemaakt. Als je zou overgaan tot een richtlijnconforme interpretatie, of een interpretatie conform ons eigen Bestuursdecreet, zou je moeten kunnen blijven poneren dat die informatie openbaar gemaakt moet worden. Maar in elk geval is dat verder te bekijken. En het is een belangrijk signaal om die transparantie te vragen.

Wat die POP-verordening betreft: ik ben heel blij dat u die vraag opnieuw stelt, maar het is een heel technische materie, dus ik stel voor dat ik jullie dat antwoord opstuur. Ik zou ook willen vragen dat jullie dat antwoord allemaal bekijken, want de techniciteit ervan is cruciaal. Nu is er gewoonweg afgekondigd dat dat geen gevaarlijke stoffen zijn, maar dat

vergt een technische beoordeling die ik zelf niet kan maken. Het is dus heel belangrijk dat jullie dat verder bekijken.

Mijnheer Daniëls, ik licht misschien nog even het verschil toe tussen de afvalverwijderingsplicht en zorgplicht. Volgens het Hof van Cassatie zijn er twee partijen aansprakelijk onder de afvalverwijderingsplicht, degene die afval achterlaat en degene die verzuimt achtergelaten afval te verwijderen. Dat is heel confronterend, want die laatste kan iemand zijn die helemaal niets te maken heeft met degene die het afval initieel heeft achtergelaten, maar wel op een bepaald moment kennis krijgt van het achtergelaten afval en vervolgens zelf geen stappen zet om dat afval te verwijderen. In die zin komt bij de afvalverwijderingsplicht de overheid in het vizier, omdat de overheid aan die voorwaarden beantwoordt.

De zorgplicht is niet van toepassing op de overheid, omdat die plicht maar één normadressant heeft: de exploitant van een ingedeelde inrichting of activiteit (IIOA). Alhoewel, Lantis heeft in dezen een veiligheidsberm aangevraagd, louter als stedenbouwkundige handeling, maar Lantis is ook echt een ingedeelde inrichting of activiteit. Dat is eigenlijk wat ik ook altijd gezegd heb: Lantis is eigenlijk een stortplaatsuitbater. Daar zou je kunnen zeggen dat Lantis, ook al heeft het geen vergunning aangevraagd voor die IIOA, gehouden is tot die milieuzorgplicht als exploitant van die stortplaats, zijnde de veiligheidsberm.

En dan wat betreft mijn boude stelling: het is inderdaad zo dat ik op dit moment boos ben op de politiek, specifiek inzake de materie van vergunningverlening. Het is zoals de heer Van Calster zegt: we hoeven niet per se nieuwe regelgeving te maken, want wat er is, is best wel oké, als het correct vertaald en omgezet wordt. Je hebt competente ambtenaren die daar invulling aan geven en adviezen verlenen. Het is alleen zo dat ze niet ten volle onderzoeksrechter kunnen spelen in elk dossier, omdat ze met veel te weinig zijn en er hun veel ontsnapt. En daardoor gebeuren deze drama's.

Maar wat ik ontoelaatbaar vind, is dat die vergunningverlening finaal in handen is van de politieke overheid en dat er politieke spelletjes gespeeld worden ten koste van de vergunningverlening. Dat vind ik totaal niet kunnen. Ik denk dat we op dat vlak het dieptepunt bereikt hebben, en ik hoop effectief dat alles wat hier gebeurt, een wake-upcall is voor de politieke overheid. Het kan niet langer dat je, ook in dossiers waarin er alleen maar gunstige adviezen zijn en waarin technische ambtenaren het beste van zichzelf hebben gegeven, politieke spelletjes speelt om de ene keer wel te gunnen en de andere keer te weigeren. Ik denk dat dit nu moet stoppen. Met de vergunningverlening in deze voorbeeldprojecten – want het zijn voorbeeldprojecten, iedereen kijkt ernaar – ondermijn je heel het milieubeleid en het milieurecht door op deze manier te werk te gaan. Dat is inderdaad een heel grote verontwaardiging. Ik heb inderdaad de eigenschap dat ik me soms iets te boud uitlaat, maar dan blijft het tenminste hangen en dan hoef ik achteraf niet, zoals Wim De Coen, te zeggen: "Ik wou dat ik meer had gedaan." Ik zal aan mezelf kunnen zeggen dat ik alles heb gedaan wat in mijn mogelijkheden lag om een kentering te bewerkstelligen.

Geert Van Calster: Mevrouw Larmuseau heeft al op de kwalificatie ingepikt, maar ik vul nog even aan. Internationaal milieurecht handelt enkel over de verhouding tussen staten, niet tussen individuen, maar de idee van het internationaal milieurecht is terug te vinden in het nationale en het Europese milieurecht, specifiek in regionale beginsels zoals de algemene zorgplicht en in het aansprakelijkheidsrecht, de zorgvuldigheidsnorm. Veel van de huidige stappen voorwaarts in het internationaal milieurecht die we nu zien, zijn hetzelfde als waar het internationaal milieurecht mee begonnen is in het Engeland van eind 19e eeuw, met de algemene aansprakelijkheidsregels. Bij nieuwe technologieën zie je dat we ons opnieuw richten op algemene aansprakelijkheidsregels, en dat is niet per se slecht – het kan een en-enverhaal zijn. De zorgvuldigheidsplicht kan daar zeker voor in aanmerking komen.

Mijnheer De Roo, mijn oprechte excuses, want ik heb uw twee vragen inderdaad over het hoofd gezien. Het probleem van de informatiedoorstroming zit hem op elk niveau, denk ik. Vlaanderen is niet noodzakelijk een slechtere leerling dan andere staten. Ik heb toch ook wat ervaring met een aantal andere staten waar je dat evenmin hebt. Het probleem komt ook van twee kanten: de overheid stelt niet genoeg informatie ter beschikking, die ze nochtans zou kunnen hebben via vergunningsaanvragen enzovoort, maar – en dat is de 'tragedy of the commons' – je moet ook een manier hebben om de interesse van de burger op te wekken. Nu is plots iedereen geïnteresseerd in goederenrecht vanwege dat verhaal van de kat, de hond en de bal deze week, maar burgers hebben ook veel besognes en staan er ook niet voor te popelen om elke twee minuten een register te gaan bekijken. Daarom zijn pistes en plannen om collectieve vorderingen te beperken zo nefast, omdat dat momenten zijn om van alles te activeren.

Ten slotte, bestaat er rechtspraak over essentiële functie? Neen. Wat wel bestaat, bijvoorbeeld in biocidewetgeving, zijn beslissingen van bijvoorbeeld de Europese Commissie. Dat gaat veelal over weinig romantische dingen, zoals ratten- en muizenbestrijding. Men verwart dat vaak met substitutie. Men stelt: '"Zolang er geen alternatief is voor de huidige middelen, hebben we een breed palet nodig aan biociden om die dingen te bestrijden, en daarom nemen we aan dat dit een essentiële functie is"' Dat gaat dan niet over de muizenproblematiek bij ons in Leuven, maar wel in industriële gebouwen of ziekenhuizen. Maar ik kan u die gegevens bezorgen.

De voorzitter: Dank u wel, mevrouw Larmuseau en mijnheer Van Calster, voor de bijkomende antwoorden. Dank u wel om naar deze commissie te komen en uw inzichten met ons te delen.

Collega's, we zijn daarmee aan het einde gekomen van onze activiteiten deze voormiddag.

Hannes ANAF,
voorzitter

Tinne ROMBOUTS
Willem-Frederik SCHILTZ
Mieke SCHAUVLIEGE,
verslaggevers